

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Jan Brodniček

Evropská dimenze britské zahraniční politiky 1964-70

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Jan Brodníček**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Oponent práce: **PhDr. Lucie Jůzová**

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BRODNÍČEK, Jan. *Evropská dimenze britské zahraniční politiky 1964-70*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 55 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška.

Anotace

Bakalářská práce „Evropská dimenze britské zahraniční politiky 1964-70“ pojednává o základním přeorientování zahraniční politiky Spojeného království ve druhé polovině 60. let. Práce s pomocí konceptu „tří kruhů“ srovnává nárůst významu evropské dimenze zahraniční politiky s vývojem vztahu k jejím dalším klíčovým oblastem – tedy především Commonwealthu a Spojeným státům, aby následně charakterizovala okolnosti podání druhé britské přihlášky do EHS a snažila se vysvětlit jeho příčiny. Postupně se tedy věnuje problémům, kterým Británie v tehdejší době čelila na mezinárodní scéně (Rhodésie, Vietnam) a dále pak rovněž důležitým ekonomickým aspektům (problémy libry jako mezinárodního platidla, dlouhodobé potíže s platební bilancí zahraničního obchodu). Tyto vnější faktory doplňuje o charakteristiku vnitropolitického vývoje v daném období a způsobu fungování kabinetu pod premiérem Haroldem Wilsonem. V závěru práce analyzuje význam těchto faktorů a hodnotí důsledky přeorientování zahraniční politiky pro další působení Velké Británie v Evropských společenstvích a na mezinárodním poli obecně.

Annotation

The bachelor thesis „The European Dimension of British Foreign Policy 1964-70“ deals with the fundamental foreign policy reorientation of the United Kingdom in the second half of the sixties. With the help of the “three circles” concept, this paper compares an increasing significance of the European dimension of British foreign policy to the development of relations with other key territories – especially Commonwealth and the United States. Consequently, it characterizes the circumstances of the second British application for EEC membership and attempts to explain its causes. It deals stepwise with problems Britain was facing in this period in the international politics (Rhodesia, Vietnam) and also with economic aspects (problems with sterling as an international currency, long-term balance of payments problems). These external issues are followed by a depiction of domestic affairs in the period and policy-making of Harold Wilson's

Labour governments. In the final sections, the paper analyses significance of all these aspects and assesses the consequences of the foreign policy reorientation for the subsequent involvement of Great Britain in the EC and on the international field in general.

Klíčová slova

Británie, zahraniční politika, EHS, Harold Wilson, koncept tří kruhů

Keywords

Britain, foreign policy, EEC, Harold Wilson, three circles concept

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2010

Jan Brodníček

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval Mgr. Janu Váškovi za jeho cenné rady a připomínky v průběhu psaní práce.

Obsah

Obsah	- 7 -
Seznam zkratek	- 8 -
1) Úvod	- 9 -
1.1) Rozbor literatury	- 11 -
2) Evropská dimenze v letech 1945-63	- 13 -
2.1) Působení v ESVO	- 15 -
2.2) První přihláška do EHS	- 16 -
3) Kontext – tradiční oblasti britské zahraniční politiky	- 18 -
3.1) Commonwealth	- 18 -
3.2) USA	- 20 -
4) Evropská dimenze v letech 1964-70	- 22 -
4.1) Cesta ke druhé přihlášce do EHS a její následky	- 24 -
4.2) Mezinárodní okolnosti	- 29 -
4.3) Ekonomické souvislosti	- 31 -
4.4) Postoje britské veřejnosti k Evropě	- 33 -
4.5) Vnitropolitická situace a osobnost Harolda Wilsona	- 35 -
5) Analýza – příčiny britského obratu k Evropě	- 39 -
6) Závěr	- 46 -
Summary	- 49 -
Bibliografie	- 50 -
Seznam příloh	- 53 -

Seznam zkratek

EHS – Evropské hospodářské společenství

EOS – Evropské obranné společenství

ES – Evropská společenství

ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli

ESVO – Evropské sdružení volného obchodu

GATT – Všeobecná dohoda o obchodu a clech (General Agreement on Tariffs and Trade)

NATO – Organizace Severoatlantické smlouvy (North Atlantic Treaty Organization)

OEEC – Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (Organization for European Economic Co-operation)

1) Úvod

Tématem této bakalářské práce je zahraniční politika Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku v letech 1964 až 1970, konkrétně její evropská dimenze. Druhá polovina 60. let 20. století byla pro mezinárodní postavení Velké Británie a její zahraniční politiku zlomovým obdobím, v němž se kabinetů Harolda Wilsona musely vyrovnávat jak s tradičními otázkami a problémy dřívějších dob, zejména v podobě vztahu k bývalým koloniím, tak zároveň čelit novým výzvám. Jednou z hlavních byla otázka přístupu k evropské hospodářské integraci. Z tohoto důvodu se ve druhé polovině 60. let proměnily i priority britské zahraniční politiky, když její evropská dimenze nabyla díky množství skutečností oproti minulosti většího významu. Posun, kterého bylo v této oblasti v letech 1964 až 1970 dosaženo, tak v mnohém definoval pozici Velké Británie na mezinárodní scéně v dalších letech a byl určující pro vstup Spojeného království do Evropských společenství (ES) v roce 1973 i jeho budoucí členství.

Téma je pro mne zajímavé jednak z časového hlediska pro své zasazení do doby 60. let, dále pak svým zaměřením na britskou zahraniční politiku. Jde o oblast, které bych se chtěl věnovat i v navazujícím magisterském studiu a výzkum v rámci bakalářské práce tak dále využít. Téma se navíc v příslušné české literatuře přes značnou důležitost objevuje spíše jen ve stručné podobě, což je i díky možnosti studovat prameny v rámci programu Erasmus další motivací. Celkově má v odborné literatuře téma své místo, jednotliví autoři však mnohdy přikládají přeorientování britské zahraniční politiky odlišné příčiny.

Cílem práce je proto prozkoumat jednotlivé skutečnosti, které vedly ke změně zahraničně-politických postojů Velké Británie v podobě příklonu k Evropskému hospodářskému společenství (EHS), zasadit je do kontextu vývoje jejího mezinárodního postavení v období 60. let a zhodnotit jejich význam pro budoucí působení v této organizaci. Výsledkem bude analýza politiky vlád Harolda Wilsona, jež by měla objasnit hlavní příčiny změny orientace zahraniční politiky i důsledky způsobu jejího provedení. Práce si bude klást především následující otázku: Co bylo hlavním důvodem nárůstu významu evropské dimenze britské zahraniční politiky vyjádřeného podáním druhé přihlášky do EHS?

Budu se tedy snažit objasnit, zda rozhodující roli hrála slábnoucí pozice Británie

na mezinárodní scéně a její snižující se schopnost adekvátně prosazovat své mocenské zájmy a s ní spojené ekonomické faktory, či spíše tehdejší vnitropolitická situace. Zaměřím se také na pozici premiéra Wilsona, který tehdy čelil opozici v Labour party i tlaku ze strany konzervativců. Dále se pokusím vysvětlit, proč k tomuto zahraničně-politickému obratu došlo právě v námi zkoumaném období a zda náhlý obrat k EHS, provedený za ne zcela jasných okolností a přes známý odmítavý postoj Francie, ovlivnil budoucí působení Británie v této organizaci.

Pokud jde o titul práce, evropskou dimenzí je myšlen vztah Británie ke kontinentální Evropě (v tomto případě zúžený na vztah k západoevropské ekonomické integraci – vztah k východnímu bloku práce pomíjí), který je vedle vztahu k USA a Commonwealthu, či bývalému britskému impériu obecně, dlouhodobě jednou ze tří stěžejních oblastí („kruhů“) zahraniční politiky země. Časové vymezení lety 1964 až 1970 pak koresponduje s obdobím vlády Labour party a přesto, že proces přičlenění k ES byl završen až o tři roky později pod taktovkou konzervativců, tomuto období se práce primárně nevěnuje – pozornost je soustředěna na období druhé poloviny 60. let, v němž se dle mého názoru odehrály pro další vývoj klíčové události. Celé časové údobí je možné rozdělit na tři základní úseky – první etapou jsou roky 1964-5, kdy byl vztah k EHS stále ve stínu tradičních oblastí britské zahraniční politiky, druhou a zásadní etapou jsou roky 1966-7, kdy došlo k razantnímu příklonu směrem k EHS, a poslední období let 1968-70 je potom ve znamení vytrvání v nově nastoupené politice.

Z hlediska metodologie se tedy jedná o případovou studii, jejíž stěžejní část bude zaměřena na okolnosti druhé přihlášky Velké Británie do EHS. Práce bude rozčleněna do několika hlavních kapitol. První tři kapitoly jádra práce (2.-4.) budou převážně popisné – kompilační. Jejich cílem bude využít dostupné zdroje k charakteristice klíčových otázek, z níž bude vycházet závěrečná analýza. Tématem druhé kapitoly bude vývoj vztahu Británie k evropské integraci v období mezi koncem druhé světové války a první polovinou 60. let. Zmíněny budou důležité události tohoto období, hlavní důraz však bude kladen na působení království v Evropském sdružení volného obchodu (ESVO) a následný odklon od tohoto projektu vedoucí k první přihlášce do EHS. Třetí kapitola se bude soustředit na tradiční oblasti britské zahraniční politiky – především vztah ke Spojeným státům a bývalým či tehdejším koloniím a zemím Commonwealthu. Tím bude definována výchozí pozice Velké Británie na mezinárodní scéně v polovině 60. let. Čtvrtá a stěžejní kapitola práce se pak bude již soustředit čistě na politiku kabinetů Harolda Wilsona vůči EHS a vývoj vztahu Spojeného království k tomuto

integračnímu procesu. Studie konkrétních politických rozhodnutí Harolda Wilsona a dalších významných členů vlády bude podpořena charakteristikou faktorů, které mohly vést k přehodnocení britské zahraniční politiky v tomto období – půjde o mezinárodní souvislosti, ekonomické důvody, vnitropolitickou situaci a v neposlední řadě o samotnou osobu premiéra Wilsona. Náplní páté kapitoly pak bude závěrečná analýza, jež se pokusí nalézt odpovědi na otázky položené v úvodu práce.

Na závěr několik poznámek k terminologii. V práci je místy používáno spojení evropská integrace výlučně pro EHS. Ačkoliv evropská integrace měla tehdy více forem (např. RVHP, ESVO), tímto označením je myšlen hlavní proud západoevropské ekonomické integrace reprezentovaný právě EHS. Pokud jde o použití a rozlišení zkratk EHS a ES, pro lepší přehlednost je užívána převážně zkratka EHS a termín ES se objevuje spíše až v závěru textu, tedy časově po tzv. slučovací smlouvě.¹ Práce také používá termín „Společenství“ – v tomto případě tedy nejde o Commonwealth.

1.1) Rozbor literatury

Problematika britské zahraniční politiky v období 60. let minulého století se v česky psané literatuře v podrobné formě příliš často nevyskytuje, téměř naprostá většina užitých titulů je proto v původním jazyce. Část z nich je dostupná v Knihovně společenských věd T. G. Masaryka v Jinonicích, většina zdrojů však byla zkoumána v rámci semestrálního pobytu Erasmus na Leeds Metropolitan University. Pro práci bude použita primární a sekundární literatura zabývající se všemi výše zmíněnými oblastmi.

Jako prameny budou v práci využity zejména projevy významných členů kabinetu či stranické dokumenty, užitečné se ukázaly být rovněž dobové průzkumy veřejného mínění a ekonomické statistiky. Pro úplnější pohled na tehdejší politicko-spoločenské reálie jsou použity také dobové články (The Economist). Do textu jsem zařadil rovněž autobiografii tehdejšího ministra Roye Jenkinse, pro zachování objektivitu však spíše jen jako doplnění.

¹ Slučovací smlouva (oficiálním názvem Smlouva o zřízení společné Rady a společné Komise Evropských společenství) byla podepsána 8. 4. 1965, v platnost vstoupila 1. 7. 1967 a sloučila orgány EHS, ESVO a Euratom. Od tohoto data se pro tato společenství začal používat název Evropská společenství; „Europa - The official website of the European Union“, http://europa.eu/abc/history/1960-1969/1965/index_en.htm (staženo 5.3.2010)

Pokud jde o sekundární literaturu, použité tituly lze rozdělit podle jednotlivých kapitol. Pro úvodní kapitolu budou použity práce, zabývající se vztahem Spojeného království k EHS a jeho působením v ESVO. Jde především o tituly *Britain and European integration since 1945* Stephena George, *Britain and European unity, 1945-1999* Johna Younga a práci *Britain and Europe since 1945: historiographic perspectives on intergration* Olivera Daddowa. Všechny knihy se věnují víceméně stejným otázkám, každá je ale zaměřena na určitou oblast. Zatímco první dva tituly jsou spíše charakteristikou konkrétních událostí poválečného vývoje (Messinská konference, účast Británie v ESVO...), Daddow se věnuje jednotlivým diskurzům týkajících se vztahu Velké Británie k evropské integraci a interpretuje jejich vývoj. Důvodem použití těchto prací je snaha definovat pozici Spojeného království vůči EHS před detailněji zkoumaným obdobím let 1964-70.

Pro problematiku zahrnující vývoj vztahů se Spojenými státy v tomto období jsem se rozhodl použít titul *A Special Relationship: Anglo-American relations from the Cold War to Iraq*, jehož autorem je J. Dumbrell a který nabízí cenný pohled mimo jiné na pozici Velké Británie v souvislosti s válkou ve Vietnamu. Otázce postoje Spojeného království k bývalým koloniím a Commonwealthem se pak věnuje sborník *Ends of British imperialism: the scramble for empire, Suez and decolonization: collected essays* a práce D. MacIntyre *British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?*. Pro obecnější pohled na měnící se pozici Británie na mezinárodním poli použiji (dle mého názoru i přes své stáří vypovídající) publikaci *British Foreign Policy 1945-73* J. Frankela a pro doplnění i *Čas soumraku: rozpad koloniálních impérií po 2. světové válce* z pera Vladimíra Nálevky a *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce* od Petra Luňáka.

Stěžejní část textu bude vycházet z literatury věnující se detailně samotnému procesu vedoucímu k druhé přihlášce do EHS a roli Harolda Wilsona a dalších členů kabinetu. Zásadní zde bude rozsáhlá biografie Harolda Wilsona sepsaná B. Pimlottom, jež současně popisuje činnost vlád v tomto období a význam jednotlivých ministrů (George Brown, James Callaghan). Tu doplní sborník editovaný O. Daddowem *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, který je zásadní knihou k tématu a nabízí náhled na problematiku mnohdy z nových perspektiv, jelikož autoři ve svých esejích čerpali informace z tehdy čerstvě zveřejněných archivních materiálů. Z tohoto důvodu práce využívá hned několik kapitol z tohoto sborníku. Dalším zdrojem bude oceňovaná práce Hugo Younga *This Blessed Plot:*

Britain and Europe from Churchill to Blair a články z odborných periodik zabývající se celým procesem dostupné v databázi EBSCO, přičemž zde jde především o práci Helen Parr, která se tématice druhé přihlášky do EHS dlouhodobě věnuje.

Kapitoly zabírající se politickými jednáními a faktory, které vedly k podání druhé přihlášky, budou doplněny o charakteristiku společenského a ekonomického vývoje Británie v těchto letech. K tomuto bude použita především kniha *The Economic History of Britain since 1700*, respektive její třetí svazek pojednávající o druhé polovině 20. století. Ke zhodnocení postojů veřejnosti a jejím vlivu na politické rozhodování, ale i pro získání jinak těžko dostupných informací o rozhodování a vztazích v rámci kabinetu, pak zvolím také obsáhlou práci D. Sandbrooka *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*.

Informace týkající se konce zvoleného období pak budu čerpat kromě výše zmíněných titulů z další publikace S. George *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, jež se dále zabývá mimo jiné obdobím vlády Edwarda Heatha, která v mnohém navázala na práci předešlých vlád a dovedla celý proces přistoupení Spojeného království k ES do zdárného konce.

2) Evropská dimenze v letech 1945-63

V následujících kapitolách se tedy pokusíme charakterizovat a analyzovat příčiny proměny britské zahraniční politiky, ke které došlo ve druhé polovině 60. let. Jedná se o problém sestávající z mnoha dílčích aspektů a jak uvidíme v závěrečné analýze, různí autoři na celou otázku nahlízejí z odlišných úhlů. Předtím, než začneme zkoumat důvody, které vedly k definitivnímu britskému obratu k EHS, je ovšem nutné stručně nastínit vývoj vztahu Británie k evropské integraci v předchozím období, čemuž se bude věnovat tato úvodní kapitola.

Jak známo, hlavního proudu evropské ekonomické integrace po druhé světové válce reprezentovaného EHS se Velká Británie nezúčastnila. Vláda Clementa Attleeho v červnu 1950 nejprve odmítla přistoupit k Evropskému společenství uhlí a oceli (ESUO), v dalších letech Británie stála mimo proces tvorby Evropského obranného společenství (EOS) a konečně v listopadu 1955 její zástupci opustili Messinskou

Na konci 40. let přitom Británie sehrála důležitou roli mimo jiné ve vytvoření Západní unie a zapojení do hlubší integrace západoevropských států mělo podporu mezi velkou částí představitelů ministerstva zahraničí³ i prominentními postavami Labour party.⁴ Ministr zahraničí Ernest Bevin se domníval, že je žádoucí, aby Spojené království stálo v čele sjednocovacího procesu, který by jej postavil do čela silné Evropy a zpětně tak posílil jeho pozici na mezinárodním poli.⁵ Eskalace studené války a rychle vzrůstající animozita mezi oběma formujícími se bloky ovšem brzy přinutila britské představitele vzdát se naděje na možnou “třetí cestu“, kterou by bylo vůdčí postavení Británie v Evropě mezi dvěma supervelmocemi.

Spolu s vyhocením mezinárodní situace je možné spatřit další důvody, které nakonec vedly k distancování se Británie od projektu evropské integrace. Jedním z nich byla její výchozí pozice po druhé světové válce, jež byla odlišná od postavení kontinentální Evropy. Británie vyšla z války jako jedna z vítězných mocností a její atlantická orientace se ukázala jako správná.⁶ Západoevropské státy navíc byly válkou natolik oslabeny, že byly z britského pohledu chápány spíše jako objekty britské politiky, než jako partneři. Také z tohoto důvodu se integrace s kontinentem nejevila jako nutnost – rozhodnutí zdržet se účasti v Schumanově i Plevenově plánu vycházelo z přesvědčení, že takovéto snahy nemohou uspět, a víry, že v opačném případě by bylo možné se k integraci připojit v její další fázi. Takové uvažování se ještě na počátku 50. let jevilo jako opodstatněné.⁷

Ani v 50. letech se však britská strana evropského dění úplně nestránila. Anthony Eden jako ministr zahraničí například sehrál důležitou roli v procesu založení Západoevropské unie a přijetí SRN do NATO⁸. Navíc se Británie účastnila jednání v Radě Evropy a podporovala další spolupráci v rámci OEEC. Sporadicky se pak objevovaly různé plány zejména na připojení k ESUO, které se těšily jak podpoře průmyslových kruhů, tak i části ministerských úředníků.⁹

² Oliver Daddow, *Britain and Europe since 1945: historiographic perspectives on intergration* (Manchester: Manchester University Press, 2004), 27.

³ V roce 1968 byly Foreign Office a Commonwealth Office spojeny do Foreign and Commonwealth Office vykonávající funkci ministerstva zahraničí dále jako jedna instituce.

⁴ John Young, *Britain and European unity, 1945-1999* (Basingstoke: Macmillan 2000), 6.

⁵ Young J., *Britain and European unity, 1945-1999*, 13.

⁶ Joseph Frankel, *British Foreign Policy 1945-73* (London: Oxford University Press for the Royal Institute of International Affairs, 1975), 235.

⁷ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 237

⁸ Petr Luňák, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce* (Praha: Libri, 1997), 135-6.

⁹ Young J., *Britain and European unity, 1945-1999*, 37.

Tato politika byla více méně úspěšná do roku 1957, kdy byly podepsány Římské smlouvy o EHS a rozložení sil se začalo proměňovat. Projekt integrace šesti západoevropských států se stále více ukazoval jako úspěšný a Velká Británie byla nucena přehodnotit některé ze svých postojů. Nové vládě v čele s Haroldem Macmillanem bylo jasné, že prohlubující se spolupráce „šestky“ může poškodit britskou ekonomiku a rovněž připoutat další západoevropské státy a Británii tak dále izolovat. Z tohoto důvodu vyvíjela britská strana značné úsilí k nalezení východiska z celé situace. Tím mělo být nakonec zřízeno zónu volného obchodu mezi EHS a dalšími členy OEEC.¹⁰

Jednání o vytvoření takového prostoru ovšem brzy ztroskotala. Hlavním problémem byla otázka přístupu výrobků ze zemí Commonwealthu na trh zemí EHS, ochrany britských farmářů či celková zdrženlivost francouzských představitelů k takovému projektu.¹¹ Rozhovory definitivně selhaly v prosinci 1958 a představitelé Spojeného království museli přijít s alternativním plánem.

2.1) Působení v ESVO

Bylo jí vytvoření zóny volného obchodu na stejných principech, které byly navrženy během předchozích jednání, avšak bez účasti členských států EHS. Mezi sedmi zbývajících státy (Velká Británie, Norsko, Švédsko, Dánsko, Portugalsko, Švýcarsko, Rakousko) panovala poměrná shoda a v lednu 1960 byla ve Stockholmu podepsána smlouva o založení Evropského sdružení volného obchodu (ESVO), v níž se její signatáři dohodli na omezení a následném úplném zrušení celních bariér pro průmyslové výrobky mezi členskými státy.¹²

Dohody bylo z britského pohledu dosaženo v nejvyšší čas. Hospodářské výsledky nebyly zdaleka dobré a země již v této době, především pokud jde o růst HDP,

¹⁰ Ibid., 46; OEEC (Organisation for European Economic Co-operation/česky Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci) vznikla 16.4.1948 a jejím primárním cílem byla poválečná obnova Evropy a vykonávání Marshallova plánu. V roce 1961 byla přetvořena v dnešní OECD; viz např.: http://www.oecd.org/document/48/0,3343,en_2649_201185_1876912_1_1_1_1,00.html (staženo 16.3.2010)

¹¹ Young J., *Britain and European unity, 1945-1999*, 54-60.

¹² Zakládající smlouva ESVO, „EFTA Convention (Stockholm 1960)“, <http://www.efta.int/~media/Documents/legal-texts/efata-convention/efata-convention-texts/EFTA%20Convention%20Stockholm%201960/Stockholmconvention.ashx> (staženo 10.3.2010)

za většinou západní Evropy značně zaostávala.¹³ S postupující dekolonizací navíc přicházela o své tradiční surovinové základny a měnily se i obchodní vazby.¹⁴ Pokud ještě v roce 1951 směřovalo 50 % britského exportu do zemí Commonwealthu, o deset let později to bylo již jen 39 %.¹⁵ Exportéři se do určité míry přeorientovali na evropské trhy, na což musela vláda reagovat. Založení ESVO tedy bylo ve smyslu ochrany britských ekonomických zájmů v zásadě nutností, ne-li nezbytným minimem.

Ačkoliv se nová organizace ukázala jako poměrně akceschopná a pružná, pro Británii v konečném důsledku účast v ní příliš mnoho nepřinášela. Ve srovnání s EHS byly státy ESVO výrazně menším trhem – šlo o nepříliš lidnaté země a Velká Británie byla v tomto ohledu zdaleka nejsilnějším členem a zřízením ESVO tak spíše jen otevřela svůj trh nové konkurenci. Navíc počátkem 60. let rostl vzájemný obchod s EHS mnohem rychleji než s členskými státy ESVO.¹⁶ Přestože ve společnosti i nadále přetrvávala silná loajalita ke Commonwealthu, váhy se tedy začaly postupně převažovat na stranu EHS. Mezi hlavní zastánce přistoupení patřila Federace britského průmyslu a silící politickou roli “šestky“ si dobře uvědomoval i Harold Macmillan.¹⁷

2.2) První přihláška do EHS

Většina společnosti i konzervativní strana samotná však nebyla přidružení k EHS v této době stále nakloněna. Macmillan se musel vypořádávat jak s opozicí ve své straně, tak odolávat tlaku Labour party, která však současně byla v otázce rovněž rozdělena, což se projevovalo často se měnícími postoji jejího šéfa Hugh Gaitskella.¹⁸

Přesto byla jednání o vstupu zahájena a hlavním vyjednavatelem byl jmenován pozdější premiér Edward Heath. Rozhovory pokračovaly po celý rok 1962, v jejich průběhu se ale naplno projevil francouzský negativní postoj k britské politice. Problémem byl jak britský vztah ke Commonwealthu, tak britsko-americká jaderná spolupráce. De Gaulle požadoval vytvoření na USA nezávislých evropských jaderných

¹³ V letech 1950 až 1959 činil meziroční přírůstek britského HDP v průměru 2,6%, viz statistiky Office for National Statistics, dostupné na http://www.statistics.gov.uk/elmr/01_07/downloads/ELMR01_07Anagboso.pdf. (staženo 15.1.2010)

¹⁴ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 48-49.

¹⁵ *Ibid.*, 224.

¹⁶ Young J., *Britain and European unity, 1945-1999*, 63.

¹⁷ *Ibid.*, 67.

¹⁸ Hugo Young, *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair* (London: Papermac, 1999), 159.

sil, na čemž se však Británie zdráhala podílet. Spor ještě více prohloubila Karibská krize a eskaloval při prosincových jednáních v Rambouillet, při nichž de Gaulle napadl Nassauské dohody (viz níže) a na „oplátku“ se definitivně rozhodl vetovat britskou přihlášku do EHS, což učinil 14. ledna nového roku.¹⁹

Brány EHS tedy pro Británii zůstaly uzavřeny. I přes fakt, že v době první přihlášky měla drtivá většina britské společnosti i politické scény k proevropskému postoji ještě daleko a Macmillanovo rozhodnutí bylo spíše taktického než strategického charakteru²⁰, již tehdy spěly mezinárodní okolnosti do fáze, ve které ponechaly vstup do EHS pro Spojené království jako jedinou výhodnou variantu. Podle Stephena George existovaly následující důvody, které vstup do EHS učinily pro Británii žádoucím: následky Suezské krize, narůstající ekonomické potíže země a problémy v Jižní Africe v roce 1961.²¹

Pokud jde o tehdejší vnímání vztahu Británie k evropské integraci, většinou ekonomických kruhů i společenských vědců byl vývoj britské politiky vnímán jako chybný. Tradiční interpretace přisuzovala Británii 60. let roli upadající velmoci, která neúčastí v evropské integraci promarnila slibnou příležitost. Tento diskurz byl pak dominantní přibližně až do 80. let, kdy se začaly objevovat první práce přehodnocující toto stanovisko.²²

Z výše uvedeného tedy vidíme, že o hlubší ekonomickou integraci se západní Evropou Spojené království stálo již na přelomu 50. a 60. let. Ať už byly stěžejní motivy první přihlášky do EHS jakékoliv, členství v této organizaci se jevílo minimálně z ekonomického hlediska jako atraktivní. Narozdíl od druhé přihlášky však v tomto období Británie dosud vytrvávala v zahraniční politice poválečných kabinetů, což členství v EHS činilo problematickým. Námi zkoumaná evropská dimenze se v zahraniční politice stala dominantní až ve druhé polovině 60. let, kdy se Británie přihlásila k evropské integraci i politicky. Proč tomu tak bylo, napoví následující kapitola nastiňující tehdejší vývoj vztahu Británie s jejími tradičními partnery.

¹⁹ Luňák, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, 180.

²⁰ Stephen George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 39.

²¹ George, *Britain and European integration since 1945*, 43-44.

²² Daddow, *Britain and Europe since 1945: historiographic perspectives on intergration*, 59, 117.

3) Kontext – tradiční oblasti britské zahraniční politiky

Pro pochopení mezinárodní pozice Spojeného království v polovině 60. let je nezbytné zmínit i další dvě tradiční oblasti britské zahraniční politiky – vztah k bývalému impériu a Spojeným státům. Vedle evropské politiky tvoří celkový rámec pro roli Británie ve světě, kterou Winston Churchill v roce 1948 definoval takzvaným konceptem “tří kruhů“. Churchill tehdy jako vůdce konzervativní opozice nastínil pozici země jako unikátní ve smyslu současné angažovanosti ve třech oblastech, z nichž každá může nějakým způsobem sloužit britským zájmům. První kruh představoval Commonwealth, druhý anglicky mluvící země v čele s USA a až třetím byla sjednocená Evropa. Británie se pak jako jediná nacházela v průsečíku těchto kruhů.²³

Tento koncept se stal po nástupu konzervativců v roce 1951 základem britské zahraniční politiky v 50. letech. Dominantní roli hrál i dále globální pohled a zachování “special relationship“ s USA a kontaktů s Commonwealthem se jevilo jako perspektivnější. V rámci poválečného konsenzu se na tomto více méně shodovaly obě hlavní politické strany, čímž byla v zahraniční politice zachována několikaletá kontinuita.²⁴ V 60. letech se však tato koncepce pozvolna mění. V následující části se pokusíme stručně přiblížit důležité události ve vztazích k USA a Commonwealthu, které ovlivnily britskou pozici ve světě a přispěly k větší orientaci na evropskou dimenzi zahraniční politiky.

3.1) *Commonwealth*

Velká Británie vyšla z druhé světové války sice jako vítězná mocnost, světový řád se ale oproti meziválečnému období výrazně proměnil. Tradiční impérium bylo v úpadku a Británie neměla mnoho prostředků, jak tomuto trendu čelit. Minimálně do poloviny 50. let se ovšem podařilo, především díky rychlé inkorporaci Indie a i přes zřejmé problémy v Malajsku, Ghaně, Keni či rasové diskriminaci v Jižní Africe²⁵, důvěru ve stabilitu Commonwealthu zachovat a jeho existence byla zpravidla

²³ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 157.

²⁴ Ibid., 22-23.

²⁵ Více k problematice viz např. „The Sharpeville Massacre 1960“, South African History Online - <http://www.sahistory.org.za/pages/governance-projects/sharpeville/menu.htm> (staženo 17.3.2010)

hodnocena jako přínosná.²⁶

Zlom přichází v roce 1956 se Suezskou krizí. Neúspěšné vojenské vystoupení, kterým se Spojené království riskantně pokusilo zasáhnout proti plánům na znárodnění Suezského průplavu ze strany Egypta, zásadně oslabilo jeho pozici na Blízkém východě, demonstrovalo jeho neschopnost úspěšně provádět svou politiku a v neposlední řadě znamenalo ztrátu důvěryhodnosti v očích Spojených států. Prohloubily se rovněž problémy libry jako mezinárodního platidla, které měly později také zásadní význam (viz níže). Pokud jde o odezvu Commonwealthu, většina členských států britskou intervenci odsoudila a byl narušen tradiční systém konzultací a jednání, který se již později nepodařilo plně obnovit.²⁷

Dalším problémem pro Commonwealth, který vyvstal v tomto období, pak byla otázka přijímání nově nezávislých kolonií typu Malajska či Ghany (Zlatého pobřeží), jež oslabovalo centrální pozici Británie v celém společenství.²⁸ Rozšiřování a zároveň "rozměňování" Commonwealthu v následujících letech dále pokračovalo, a to především v souvislosti s poskytováním nezávislosti dalším africkým koloniím. Na jeho počátku stál známý projev Harolda Macmillana "The Wind of Change", který britský premiér přednesl v únoru 1960 v jihoafrickém parlamentu a v němž uznal sílu afrického nacionalismu a ujistil africké představitele, že Británie bude africké vzednutí akceptovat a bude na něj patřičně reagovat.²⁹ V letech 1960 až 1961, kdy byl ministrem pro kolonie Iain Macleod, získaly nezávislost státy jako Nigérie, Britské Somálsko, Sierra Leone, Kamerun či Tanganika a tento trend pokračoval i v následujících letech.³⁰

Prakticky ve všech případech byl proces zisku nezávislosti dosažen cestou politických jednání, výjimku tvořil případ Jižní Rhodésie, kde docházelo pod vládou Iana Smithe k diskriminaci původního obyvatelstva bělošskou menšinou, což bylo v rozporu s britskou politikou definovanou Macmillanovým projevem. Tamní vláda vyhlásila v roce 1965 jednostranně nezávislost³¹ a otázka Rhodésie zůstala pro následné labouristické kabinetů Harolda Wilsona palčivým problémem. Neúspěšnost následných ekonomických sankcí a nemožnost vojenského zásahu nakonec přinesly jen další

²⁶ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 158.

²⁷ David McIntyre, *British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?* (Basingstoke: Macmillan 1998), 43.

²⁸ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 230.

²⁹ McIntyre, *British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?*, 47.

³⁰ Viz příloha č. 4 – Zisk nezávislosti vybraných britských kolonií.

³¹ Vladimír Nálevka, *Čas soumraku: rozpad koloniálních impérií po 2. světové válce* (Praha: Triton, 2004), 142.

poškození již tak upadající britské pověsti.³²

Pokud 50. léta přinesla konec působení Británie v jihovýchodní Asii a první polovina 60. let opuštění Afriky, druhá polovina 60. let znamenala dokončení celého procesu rozvolnění impéria stažením z oblasti východně od Suez. Ačkoli Wilson po svém nástupu do funkce v roce 1964 ujišťoval, že Británie zůstane v oblasti přítomná, a definoval Himálaje jako hranice britského vlivu,³³ již o tři roky později bylo vše jinak. Ekonomické problémy, které budou charakterizovány později, nutily vládu snižovat výdaje na obranu, jež v té době činily 7 % britského HDP³⁴ a opuštění základen bylo jednou z možností. V listopadu 1967 tak britské jednotky opustily Aden, který byl hlavní základnou království pro Blízký východ. O rok později pak následovalo stažení z oblasti Perského zálivu³⁵ a později i dalších oblastí Indického oceánu včetně Singapuru.³⁶

V polovině 60. let pak současně došlo k reorganizaci Commonwealthu zřízením společného sekretariátu (Commonwealth Secretariat) a Commonwealth Foundation, jejíž úkolem bylo posílit spolupráci na nevládní úrovni. Společenství od této doby bylo postaveno na sdílených institucích a první generální sekretář Arnold Smith (původem z Kanady) se snažil o co nejvýraznější odlišení obrazu Commonwealthu od bývalého impéria.³⁷ I přes fakt, že díky pozvolnému a většinou poklidnému předání moci v koloniích si Británie udržela v nových státech i nadále potřebný vliv,³⁸ proces rozpuštění impéria byl u svého konce a "první kruh" britské zahraniční politiky se dostával stále více do pozadí, což zvyšovalo důležitost kruhu druhého.

3.2) USA

Druhým z kruhů vytyčených Winstonem Churchillem byl vztah s anglicky mluvícími zeměmi, respektive se Spojenými státy, pro který se vžilo označení "special relationship". Toto spojení vycházející se zřejmých historických základů je pro Británii stále zásadní a nejinak tomu bylo i v době 60. let. Přesto je možné v poválečném období

³² McIntyre, *British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?*, 61-74.

³³ Ibid., 58.

³⁴ Ibid., 62.

³⁵ William Roger Louis, *Ends of British imperialism: the scramble for empire, Suez and decolonization: collected essays* (London: I. B. Tauris, 2006), 877.

³⁶ McIntyre, *British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?*, 63-5.

³⁷ Ibid., 65.

³⁸ Nálevka, *Čas soumraku: rozpad koloniálních impérií po 2. světové válce*, 136.

nalézt časové úseky, kdy byl tento vztah silnější, i momenty, kdy se ukazoval jako poměrně problematický. Politika Spojeného království vůči USA a Evropě se mnohdy protínala a události v britsko-amerických vztazích tak měly dopad i na námi zkoumanou evropskou dimenzi britské zahraniční politiky.

“Special relationship“ v poválečném období je možné charakterizovat jeho asymetrií, jelikož USA v něm patřilo jasně silnější postavení, dále jeho odlišným vnímáním oběma stranami - ta britská mu přikládala větší důležitost - a v neposlední řadě také sérií sporů a nedorozumění.³⁹ Závislost Velké Británie na USA se projevila již krátce po válce, kdy musela ekonomické a monetární potíže řešit půjčkou právě z americké strany.⁴⁰ Problematicnost britsko-amerického vztahu se pak projevila především v otázce přetrvávajících aspirací Británie na světovou roli a rostoucí angažovanosti USA především v oblastech Asie. Spojené státy nesouhlasily například s britskou politikou vůči Malajsku a vrcholem rozporů pak byla Suezská krize, když američtí představitelé odsoudili postup Británie jako typickou ukázkou jejího imperialismu.⁴¹

Harold Macmillan si po svém nástupu do funkce dal za hlavní cíl vztahy s USA urovnat, což se mu postupem času podařilo zejména díky nástupu prezidenta Kennedyho.⁴² I přesto se ale Spojené státy nedívaly příliš smířlivě na britské snahy o vytvoření ESVO, které vnímaly jako ohrožení EHS, jež mělo jejich dlouhodobou podporu,⁴³ a dalším problémem, který se navíc ukázal jako velmi důležitý i pro evropskou politiku, byla pak na počátku 60. let otázka britsko-americké jaderné spolupráce. Spojené státy Británii přislíbily po ukončení výroby raket Skybolt rakety Polaris, americké ministerstvo zahraničí však současně navrhovalo omezení britsko-americké spolupráce v této oblasti, což posléze proniklo na veřejnost. Přestože rakety nakonec Británii byly dle Nassauských dohod z roku 1962 odprodány,⁴⁴ ve vztazích obou zemí vznikla další trhlina a navíc, jak bylo uvedeno výše, de Gaulle se zatvrdil ve své protibritské pozici.

Ve druhé polovině dekády pak tvořila rámeček pro vztah obou zemí, a potažmo tedy Wilsona a Johnsona, především americká angažovanost v jihovýchodní Asii

³⁹ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 205.

⁴⁰ Roderick Floud, Donald McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 36.

⁴¹ Luňák, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, 153.

⁴² John Dumbrell, *A Special Relationship: Anglo-American relations from the Cold War to Iraq* (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 55-6.

⁴³ George, *Britain and European integration since 1945*, 4.

⁴⁴ Luňák, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, 177-8.

a vzrůstající ekonomické problémy Británie. Spojené státy požadovaly zachování britské přítomnosti východně od Suez a její logistickou podporu pro americké operace ve Vietnamu, Wilson naopak potřeboval americkou pomoc v palčivé otázce Jižní Rhodesie.⁴⁵ Zde však USA zároveň odmítaly formu sankcí uvalených na tamní režim a tlak na britskou stranu současně zvyšovaly apelováním na zachování světové role libry v obavě, že jinak by byla ohrožena stabilita dolaru.⁴⁶

Pokud jde o Vietnam, požadavky vůči britské straně vzrůstaly současně s rozšiřováním amerických operací, což dostávalo Wilsona do obtížné pozice. Jako pacifista byl proti použití vojenské síly a i když poskytl USA veškerou možnou podporu, hlavní požadavek – vyslat do Vietnamu britské jednotky – striktně odmítal.⁴⁷ Větší roli než Wilsonův pacifismus ale zřejmě hrály protesty levicové skupiny uvnitř Labour party, které premiérovi značně zužovaly manévrovací prostor.⁴⁸ Ty narostly po bombardování severního Vietnamu v roce 1965 a dále po úspěšných volbách roku 1966, po nichž se jasně projevila slabost vlády v této otázce.⁴⁹ Již tak problematický vztah obou zemí v 60. letech se dále komplikoval, na čemž nic nezměnily ani Wilsonovy snahy o vyjednání příměří mezi oběma stranami.⁵⁰

“Special relationship“ tak v bouřlivé době 60. let dostával trhliny, které přetrvaly i v následujících letech. „Druhý kruh“ britské zahraniční politiky, stejně jako ten první, na významu spíše ztrácel než nabýval, což nutilo britskou vládu k hledání nových možností v zahraniční politice. Posílení vztahu se západní Evropou, potažmo s EHS, se logicky nabízelo. Tehdejší politická reprezentace Británie v čele s Haroldem Wilsonem však k rozhodnutí o přistoupení k EHS dospěla až s časovým odstupem a pro podání druhé přihlášky se rozhodla poměrně náhle, což poukazuje na další možné motivy tohoto rozhodnutí, než jen slábnoucí mezinárodní postavení království.

4) Evropská dimenze v letech 1964-70

Nyní se můžeme konečně zaměřit na hlavní motiv práce – politiku Velké Británie

⁴⁵ Ben Pimlott, *Harold Wilson* (London: Harper Collins 1992), 365-66.

⁴⁶ Dumbrell, *A Special Relationship: Anglo-American relations from the Cold War to Iraq*, 78-9.

⁴⁷ Pimlott, *Harold Wilson*, 384-5.

⁴⁸ Rhiannon Vickers, „Harold Wilson, the British Labour Party and the War in Vietnam“, *Journal of Cold War Studies* 10, č. 2 (2008), 41-43.

⁴⁹ Vickers, „Harold Wilson, the British Labour Party and the War in Vietnam“, 52-56.

⁵⁰ Pimlott, *Harold Wilson*, 387-9.

vůči EHS ve druhé polovině 60. let. Její vývoj se ukázal být velmi dynamický i přes fakt, že po francouzském vetu první britské přihlášky došlo k určitému uklidnění situace a téma připojení k EHS ztratilo na důležitosti. V dalších letech však došlo v této otázce k výraznému posunu. Následující části práce se proto pokusí nejprve chronologicky přiblížit cestu k podání druhé přihlášky a následně charakterizovat a analyzovat události a faktory, které zmíněný posun způsobily.

Jak bylo zmíněno výše, na počátku 60. let byla politická scéna v otázce eventuálního přistoupení k EHS stále rozdělena. Jak mezi konzervativci, tak uvnitř Labour party existovaly rozdílné názorové proudy a jako ambivalentní (ne-li spíše lhostejný) by bylo možné označit i postoj většiny společnosti. Navenek se však strany snažily vystupovat jednotně a Labour party pod vedením Hugh Gaitskella se stavěla spíše do pozice odpůrce účasti v EHS. Gaitskell své odmítavé stanovisko definitivně vyjádřil na stranické konferenci v Brightonu v říjnu 1962, kde uvedl, že vstup do EHS by znamenal ukončení tisícileté britské historie.⁵¹ Pro případné přistoupení stanovil pět nesplnitelných podmínek: zajištění zájmů Commonwealthu, zachování samostatné zahraniční politiky, respektování britských závazků k ESVO, právo plánovat britskou ekonomiku a ochrana zájmu britských zemědělců.⁵² Tezí brightonské konference se pak labouristé drželi i v následujících letech i po nástupu Harolda Wilsona, který v čele strany předčasně zesnulého Gaitskella v roce 1963 nahradil.

Premiérem se Wilson stal o rok později, když labouristé dokázali využít mimo jiné hospodářských problémů a tzv. Profumovy aféry⁵³ a po třinácti letech opět slavili volební vítězství. To bylo poněkud zkazeno tím, že strana disponovala většinou pouhých pěti křesel,⁵⁴ což vzhledem k vnitřnímu štěpění strany značně stěžovalo prosazování důležitých zahraničně-politických rozhodnutí (viz níže). V následných volbách roku 1966 však dokázala Labour party počet křesel navýšit a zůstala u moci až do roku 1970 - její vláda tedy vyplňuje celé námi zkoumané období. Otázka přístupu k evropské

⁵¹ Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, 162.

⁵² Viz např. shrnující zpráva o brightonské konferenci – Alfredo Pieroni, „Should Britain join the Common Market? No, says the Labour party majority“, dostupné na European NAVigator – The history of the united Europe on the internet, <http://www.ena.lu/> (staženo 17.3.2010)

⁵³ Politický skandál roku 1963, který výrazně poškodil prestiž premiéra Macmillana i celé vlády. Příčinou byl vztah ministra války Johny Profuma s Christine Keeler, jež byla údajně i milenkou ruského špiona. Profumo vztah před House of Commons popřel, později ho však přiznal a rezignoval; okolnosti skandálu viz např.: Derek Brown, „1963: The Profumo scandal“, *The Guardian*, 10. dubna 2001, dostupné na <http://www.guardian.co.uk/politics/2001/apr/10/past.derekbrown> (staženo 24.2.2010)

⁵⁴ Volební výsledky byly následující: Labour Party 44,1%-317 křesel, Conservative Party 43,4%-304 křesel, Liberal Party 11,2%-9 křesel; viz např.: <http://www.ukpolitical.info/1964.htm> (staženo 16.3.2010)

ekonomické a politické integraci se ukázala být postupem času důležitým prvkem politického dění. Vztah Británie ke kontinentu se ve druhé polovině 60. let dynamicky vyvíjel a dodnes v sobě skrývá množství nejasností. Vrcholem bylo v tomto ohledu podání druhé přihlášky do EHS na jaře 1967, neméně zajímavé jsou však i další události s tímto spojené.

Dle vývoje vztahu Spojeného království k evropské integraci je možné dané období rozdělit do několika časových úseků. Jako počáteční období lze označit roky 1964 až 1965. Vztah k evropské integraci nebyl ve středu zájmu politických představitelů, premiér Wilson členství v EHS neměl v úmyslu a jen pomalu se proevropsky začínalo orientovat ministerstvo zahraničí. Jakýmsi přechodným obdobím byla první polovina roku 1966, kdy došlo k určitému posunu směrem k Evropě jak v rámci kabinetu, tak i v případě samotného premiéra. Stěžejním je pak období mezi létem 1966 a podzimem 1967 – tedy dobou, kdy bylo rozhodnuto o úmyslu připojení se k EHS, a opětovným odmítnutím britské přihlášky Charlesem de Gaullem. Následné období let 1968 až 1970 pak bylo ve znamení vytrvání v nové proevropské politice a čekání na vhodnější mezinárodně-politické prostředí.⁵⁵

4.1) Cesta ke druhé přihlášce do EHS a její následky

Výchozí postoj kabinetu k EHS byl vymezen Wilsonovým předvolebním projevem v Bristolu, jehož tezí se premiér držel i později v úřadu.⁵⁶ K případnému obnovení jednání o přistoupení zaujal sice kladné stanovisko, současně však odmítal bezpodmínečné akceptování všech požadavků Bruselu týkajících se případného britského vstupu. Wilson nesouhlasil se Společnou zemědělskou politikou, Římské smlouvy shledával v rozporu se stanovami Labour party a obával se omezení obchodu s Commonwealthem.⁵⁷ Měl za to, že obrat směrem k Evropě by znamenal obětování příležitostí, které Commonwealth pro Británii představoval. Současně také předpokládal, že přistoupení k EHS by omezilo možnosti kabinetu ovládat domácí

⁵⁵ Viz příloha č. 1 – Chronologie klíčových událostí k tématu.

⁵⁶ Pimlott, *Harold Wilson*, 434.

⁵⁷ Helen Parr, „Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-67“, in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, ed. Oliver Daddow (London: Cass, 2000), 80.

ekonomiku⁵⁸ - v zásadě tedy vycházel z Gaitskellových postojů.

Prvotní impuls vedoucí k přehodnocení britské politiky dalo ministerstvo zahraničí, které, ačkoli od de Gaullova veta z roku 1963 nepředpokládalo přistoupení k EHS v dohledné době,⁵⁹ se zároveň obávalo vzrůstající spolupráce mezi Francií a SRN a snažilo se britskou pozici vůči kontinentu alespoň částečně posílit pomocí určité politiky budování mostů mezi ESVO a EHS. Mělo jít o zvýšenou ekonomickou spolupráci mezi oběma organizacemi provedenou formou snížení celních tarifů mezi ESVO a EHS dále za rámec Kennedyho kola jednání GATT a formulována byla v květnu 1965 jako tzv. Vídeňská iniciativa.⁶⁰ Jednalo se zároveň o jediný vstřícný krok Wilsona směrem k EHS do léta 1966, nepočítáme-li jeho souhlas s vypracováním tajných studií ministerstvem zahraničí o budoucnosti vztahu Británie-EHS z počátku téhož roku.⁶¹

Tlak na premiéra však pozvolna stoupal. Již počátkem roku 1965 vyzval nově jmenovaný ministr zahraničí⁶² Michael Stewart k novému pohledu na vztah ke Společenství s tím, že de Gaulle ani jeho politika nejsou nesmrtelné a přestože v současné době je „telefon na obou stranách hluchý, britská strana by měla zajistit, aby fungoval ve chvíli, až bude druhá strana opravena.“⁶³ Přestože Wilson v roce 1965 ještě stále upřednostňoval rozvoj obchodu s Commonwealthem a neměl v plánu o členství v EHS usilovat, v kabinetu se již pod tlakem hlavních zastánců přistoupení Browna a Stewarta příležitostně vyjadřoval ve smyslu eventuálního přistoupení.⁶⁴

První zlom přišel v březnu 1966 s volbami, které pro labouristy dopadly nadmíru úspěšně a výrazně tak rozšířily Wilsonovy politické možnosti.⁶⁵ Premiér po nich dal pokyn k vytvoření kabinetních výborů, které měly studovat dopady případného britského členství a v květnu oznámil německému kancléři Erhardovi na vzájemném jednání, že Británie se vydala na cestu do EHS a on sám plánuje prověřit britské

⁵⁸ Pimlott, *Harold Wilson*, 433.

⁵⁹ Parr, „Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-67“, 76.

⁶⁰ Helen Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, *Contemporary British History* 19, č.4 (prosinec 2005), s. 441.

⁶¹ Parr, „Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-67“, 78.

⁶² Pro bližší informace týkající se obsazení ministerských postů viz Příloha č. 5 – Rozdělení ministerských postů ve Wilsonových kabinetech 1964-70, případně např. <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/cabinet-gov/harold-wilson-1964.htm> a <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/cabinet-gov/harold-wilson-1966.htm> (staženo 19.4.2010)

⁶³ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 440.

⁶⁴ *Ibid.*, 442.

⁶⁵ Volební výsledky měly tuto podobu: Labour Party 47,9%-363 křesel, Conservative Party 41,9%-253 křesel, Liberal Party 8,5%-12 křesel, viz <http://www.ukpolitical.info/1966.htm> (staženo 16.3.2010)

šance.⁶⁶

Definitivním předělem se však stala až další ekonomická krize, v jejímž světle se Wilsonova původní zdrženlivá protievropská pozice již ukázala být neudržitelná. Hrozivá ekonomická situace způsobila krizi uvnitř kabinetu, který se rozdělil v otázce potřeby devalvace libry a vláda se současně dostávala i pod tlak médií a veřejnosti. Vyhlášení úmyslu přistoupení k EHS by tak uspokojilo Wilsonovy odpůrce v kabinetu a zároveň odvedlo pozornost od ekonomických a mezinárodně-politických problémů (Rhodésie, Vietnam – viz níže) Premiér se proto přiklonil k proevropskému křídlu strany a klíčovým v tomto bylo srpnové jmenování George Browna ministrem zahraničí, jež bylo vnímáno i na kontinentu jako demonstrace britského záměru přehodnotit svou dosavadní evropskou politiku.⁶⁷ To, že Wilson sám se definitivně rozhodl pro členství v EHS a začal o něj usilovat, pak demonstruje jeho úmysl osobně vykonat diplomatickou cestu po metropolích Společenství⁶⁸ - místo toho, aby záukoloval ministerstvo zahraničí k zahájení bilaterálních a multilaterálních jednání ohledně podmínek přistoupení.⁶⁹

Wilsonův návrh na diplomatickou cestu kabinet odsouhlasil v listopadu⁷⁰ a v lednu 1967 Wilson oznámil parlamentu, že kabinet se touto cestou rozhodl pro nový přístup ke zjištění podmínek možného přistoupení Británie k EHS. V následujících týdnech se s Brownem vydal na cestu po evropských městech, která měla demonstrovat vážnost britského úmyslu a prozkoumat britské možnosti. Delegace v průběhu dvou měsíců postupně navštívila Řím, Štrasburk či Paříž, přičemž právě posledně zmíněná zastávka byla značného významu. De Gaulle však vyjádřil jen nekonkrétní podporu případné „asociace“ a britská strana tak byla jednáním spíše zmatená. Přesto měla evropská cesta velký význam kvůli faktu, že Harold Wilson se během ní stal jasným zastáncem přistoupení. Po návratu pak oba politici představili zprávu s jasným cílem – vstup do EHS před volbami 1970 nebo 1971.⁷¹

Britská mise se setkala mezi tzv. „přátelskou pětkou“ - členskými státy EHS kromě Francie – i Evropskou komisí s pozitivním přijetím⁷², tradičním problémem byla však právě francouzská strana. Nehledě na její pravděpodobný odmítavý postoj Wilson

⁶⁶ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 445-6.

⁶⁷ Pimlott, *Harold Wilson*, 436.

⁶⁸ Tato cesta, mající za cíl zjistit, zda existují příhodné podmínky pro britské přistoupení, měla oficiální označení „probe“ a je takto běžně označována i v anglické literatuře k tématu.

⁶⁹ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 449.

⁷⁰ Parr, „Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-6“, 84.

⁷¹ Pimlott, *Harold Wilson*, 440.

⁷² Parr, „Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-6“, 88.

pokračoval v nastoleném trendu, když na jaře vyzval k zahájení „Great Debate“ o britské evropské politice mezi veřejností poté, co se mohl se opřít o kladné rozhodnutí kabinetu k přihlášce z konce dubna, stejně jako její schválení dolní sněmovnou.⁷³

Wilsonovo oznámení, že Spojené království usiluje o přistoupení k EHS, dorazilo do Bruselu 11. května, pět dní nato de Gaulle vystoupil se svým tzv. sametovým vetem, kterým dal najevo svou nechuť k účasti Britů v organizaci.⁷⁴ Přesto v červenci následovala oficiální přihláška. Francouzská strana (ministrem zahraničí Francie byl v letech 1958-68 Maurice Couve de Murville) se snažila až do podzimu jakákoliv jednání o britském úmyslu v Radě ministrů blokovat, doufajíc, že problém rozšíření vyzní do ztracena.⁷⁵ Oficiálním důvodem francouzského odmítání byly obavy z rozšíření o nové státy⁷⁶, jež by změnilo charakter Společenství a ohrozilo jeho mezinárodní postavení a vnitřní fungování,⁷⁷ čemuž je zjednodušeně řečeno možné rozumět jako obavy Francie ze ztráty své dominantní pozice v organizaci a nárůstu amerického vlivu v Evropě.

I přesto, že britská vláda se snažila demonstrovat alespoň určitý příklon od atlantismu k europeanismu, de Gaulle přihlášku 27. listopadu vetoval ze stejných důvodů jako tu první v roce 1963.⁷⁸ Zatímco v roce 1963 mu jako záminka posloužily Nassauské dohody, nyní to byla devalvace libry, která ukázala slabost britské ekonomiky a k níž britská strana ve světle diplomatického napětí a ekonomických problémů přistoupila 18. listopadu.⁷⁹ De Gaulle doslova prohlásil, že: „Umožnit Británii přistoupit a za tímto účelem zahájit vyjednávání, by (...) znamenalo předem souhlasit (...) s destrukcí stavby (Společenství), která byla vybudována za cenu takového úsilí a s tolika nadějemi.“⁸⁰

I přes de Gaullovo veto ale druhá přihláška minimálně ukázala na kontinentu, že britská pozice je již jasně proevropská, což se ukázalo být zásadní o dva roky později po

⁷³ Dominic Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties* (London: Abacus 2007) 390.

⁷⁴ N. Piers Ludlow, „A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC“, in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 136.

⁷⁵ Ludlow, „A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC“, 144.

⁷⁶ pozn. Spolu s Velkou Británií mělo do ES vstoupit rovněž Irsko, Dánsko a Norsko.

⁷⁷ Ludlow, „A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC“, 137.

⁷⁸ George, *Britain and European integration since 1945*, 48.

⁷⁹ Ludlow, „A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC“, 144-5.

⁸⁰ *Ibid.*, 145.

odchodu de Gaulla a nástupu nové francouzské reprezentace v čele s Georgesem Pompidouem. Wilson generálově veto okamžitě zpochybnil a odmítl jeho oficiální důvody – mimo jiné nekompatibilitu britského hospodářství s ekonomikou Společenství či ekonomické problémy země obecně s tím, že Francie v minulosti také devalvovala a po založení EHS měla rovněž problémy s platební bilancí.⁸¹ Politickým tématem přistoupení k EHS zůstalo na rozdíl od první přihlášky i v následujících měsících a letech a vláda od svého úmyslu, jak prohlásil v prosinci 1967 George Brown, ani po vetu neustoupila.⁸² V zásadě tedy šlo o čekání na de Gaullův odchod z politické scény. I po něm ale vystupovala britská vláda zprvu opatrně. Přestože nový francouzský prezident Pompidou byl jinou osobností než jeho předchůdce, ve Francii stále dominoval gaullismus.⁸³ Na summitu Evropských společenství v Haagu v červenci 1969 už ale Británie potvrdila svůj zájem o připojení, na což stávající členské státy reagovaly pozitivně, když přislíbily brzké obnovení přístupových jednání.⁸⁴

V únoru 1970 pak vláda představila bílou knihu, v níž představila přechodné negativní dopady členství na britskou ekonomiku. Mělo jít o vzrůst cen potravin o 18 až 26 %, nárůst životních nákladů o 5 % a propad zahraniční platební bilance v rozmezí mezi 100 a 1100 miliony liber. Wilson už také současně plánoval, že novým ministrem zahraničí se po volbách stane dlouholetý obhájce britského členství Roy Jenkins.⁸⁵ Vše bylo připraveno pro obnovení přístupových jednání, k němuž mělo dojít hned po volbách, ve kterých každý očekával labouristické vítězství.⁸⁶ K tomu ovšem nedošlo a přístupová jednání tak byla započata novou vládou Toryů.

Zahraniční politika Británie zůstala proevropská i po generálově vetu a příklon ke kontinentu byl definitivní. Po odchodu Charlese de Gaulla se tak postupně otevřela cesta pro britské členství (roli mohl hrát i fakt, že pro Francii začínalo být britské členství v organizaci výhodné v souvislosti s rostoucí silou SRN za vlády Willyho Brandta). Nyní se pokusíme podrobněji charakterizovat hlavní důvody, které mohly vést k podání druhé přihlášky a tím i definitivnímu posílení „evropského kruhu“ oproti

⁸¹ Viz Wilsonův projev před House of Commons z 29.11.1967, dostupné na <http://www.ena.lu> (staženo 20.2.2010)

⁸² Viz Brownův projev před House of Commons z 20.12.1967, dostupné na <http://www.ena.lu> (staženo 26.2.2010)

⁸³ Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, 208.

⁸⁴ George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, 38.

⁸⁵ Jenkins (později v letech 1977-81 předseda Evropské komise) ve své autobiografii tvrdí, že podání přihlášky do EHS bylo středobodem jeho politického úsilí a publikační činnosti již v letech 1961-2; viz Roy Jenkins, *A Life at The Centre* (London: Papermac, 1994), 143.

⁸⁶ Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, 209.

dvěma zbylým. Cílem bude zhodnotit jak velký, či zda vůbec, měly jednotlivé faktory význam, stejně jako vysvětlit z jakých důvodů se projevíly právě v námi zkoumaném období.

4.2) *Mezinárodní okolnosti*

Mezi aspekty, které rozhodujícím způsobem ovlivnily proces podání druhé přihlášky, patří pochopitelně v tehdejší době se odehrávající mezinárodní události. Ve druhé kapitole jsme charakterizovali výchozí pozici Velké Británie v polovině 60. let, jež se vyznačovala ubývajícím významem dvou tradičních „kruhů“ její mezinárodní politiky. Tento proces víceméně pokračoval i nadále a přinesl s sebou události, které úzce souvisely i s evropskou politikou království a především v letech 1966-67 ji bezprostředně ovlivnily.

Zřejmě největší význam měl britský vztah k dřívějšímu impériu. Britská diplomacie se v souvislosti s ním musela v námi zkoumaném období zabývat velkým množstvím problémů. Zatímco v době podání první přihlášky v roce 1961 existoval v zásadě jen problém spojený s přístupováním nově nezávislých států do Commonwealthu, o šest let později Británie čelila množství dílčích krizí, které přispěly k obratu Wilsonova kabinetu směrem k Evropě – šlo mimo jiné o indonésko-malajský problém, otázku Rhodesie či vypuknutí nepokojů v Severním Irsku.⁸⁷

Není také jistě náhodou, že druhá přihláška do EHS se časově překrývá se stažením východně od Suez, kterým britská vláda řešila obrovský deficit zahraniční platební bilance a jímž prakticky rezignovala na velmocenské postavení. Problémy zahraničního obchodu (viz níže) následně působily další krize, kupříkladu ve vztazích s bývalými africkými koloniemi. Jedním z řešení ekonomických potíží Británie totiž mělo být zavedení 15 procentní dovozní přírážky na průmyslově vyráběné zboží a omezení investic v Commonwealthu, což mělo za následek omezení vzájemného obchodu (příkladem může být Nigérie) a nutnost afrických států hledat nové trhy.⁸⁸ Uvědomíme-li si, že EHS mělo již v této době několik let s africkými státy uzavřené

⁸⁷ Oliver Daddow, úvod ke sborníku *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 10.

⁸⁸ Philip Alexander, „From Imperial Power to Regional Powers: Commonwealth Crises and the Second Application in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 195.

obchodní asociační dohody z Yaoundé a tudíž hrozilo i posílení francouzského vlivu v oblasti, je evidentní, že pro Británii šlo o další motivaci do EHS vstoupit.⁸⁹

Stále aktuální byl také problém Malajsie, potažmo následky konfliktu se Sukarnovou Indonésií ohledně jejího vzniku známého pod označením Konfrontasi. Ještě v roce 1964 hrozilo, že se z konfliktu stane jakýsi britský Vietnam a i když roku 1966 byl problém vyřešen, otevřená zůstala otázka Singapuru, respektive stažení zdejších britských jednotek.⁹⁰

Vrátíme-li se však ještě k Africe, největší problém pro Wilsonův kabinet zde představovala otázka Jižní Rhodésie, jak již bylo zmíněno výše. Neúspěšné diplomatické kroky britské vlády po vyhlášení jednostranné nezávislosti Smithovým režimem vedly v konečném důsledku ke zhoršení vztahů se zeměmi Commonwealthu, což se plně projevilo na londýnské konferenci jejich ministerských předsedů v září 1966, kde byl Wilson mimo jiné obviněn z podpory Smithova režimu a potažmo i rasismu.⁹¹ Při podzimních jednáních kabinetu o možném přistoupení k EHS tedy jeho členové měli před sebou obraz Británie přicházející o další mezinárodní pozice a kupříkladu ministr financí Callaghan v této souvislosti viděl přistoupení k EHS jako potřebné řešení.⁹²

Dalším důležitým prvkem byla dimenze vztahů se Spojenými státy, přestože ty byly kvůli probíhající válce ve Vietnamu a otázce případné britské podpory poněkud problematické. USA z pozice silnějšího partnera v rámci „special relationship“ navíc vyvíjely na Británii tlak, aby posílila soudružnost a stabilitu NATO v souvislosti s francouzským vystoupením z jejích vojenských složek v březnu 1966 právě tím, že by vyvinula úsilí vedoucí k přistoupení k EHS.⁹³ Další komplikace britsko-amerických vztahů jistě nebyla v zájmu Wilsonova kabinetu a po podání druhé přihlášky bylo pro Spojené království pozitivní, když se Lyndon Johnson vyjádřil ve smyslu, že je britským krokem „nesmírně povzbuzen“.⁹⁴

Svou roli hrály v neposlední řadě i signály ze samotného EHS. Francouzská

⁸⁹ Ibid., 198.

⁹⁰ Louis, *Ends of British imperialism: the scramble for empire, Suez and decolonization: collected essays*, 570-7.

⁹¹ Alexander, „From Imperial Power to Regional Powers: Commonwealth Crises and the Second Application“, 201.

⁹² Ibid., 202.

⁹³ James Ellison, „Dealing with de Gaulle: Anglo-American Relations, NATO and the Second Application“ in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 172-3.

⁹⁴ Ibid., 178.

odmítavá pozice byla dobře známa, jak již však bylo zmíněno, britský úmysl se těšil (na rozdíl od první přihlášky) značné podpoře všech pěti zbývajících členských států. Rovněž Evropská komise vydala v souvislosti s britskou přihláškou prohlášení, že přístupová jednání s kandidátskými zeměmi včetně Spojeného království mají být zahájena co možná nejdříve.⁹⁵ Stejně tak je na druhou stranu nutné zmínit, že pro britskou stranu bylo eventuální působení v EHS atraktivnější než dříve, a to především díky jeho posunu od supranacionalismu k mezivládnímu rozhodování, ke kterému došlo po francouzském nátlaku uzavřením Lucemburského kompromisu po tzv. krizi prázdné židle mezi červnem 1965 a lednem 1966.⁹⁶ Navíc již během této krize uvnitř Společenství se objevovaly návrhy na její využití ve prospěch Británie. Někteří představitelé ministerstva zahraničí tvrdily, že jde o vhodnou příležitost se k EHS připojit a v krajním případě v něm třeba i převzít místo Francie.⁹⁷

Události na mezinárodním poli odehrávající se v daném období se tedy zdají být pro nárůst významu evropské dimenze zahraniční politiky zásadní. Vytvořily pro něj předpoklad, který následně britská vláda proměnila ve skutečnost. Předtím, než blíže charakterizujeme činnost kabinetu v otázce přístupu k Evropě, ovšem ještě přihlédneme k dalším faktorům, které na vývoj zahraniční politiky také měly svůj vliv.

4.3) Ekonomické souvislosti

Dalším důvodem, kterým je možné podání přihlášky do EHS vysvětlit, jsou ekonomické motivy, jimiž bylo členství před veřejností zpravidla obhajováno.⁹⁸ Ty byly zároveň úzce propojeny s mezinárodní politikou, jelikož charakteristickým znakem britské ekonomiky v určeném období byly již zmíněné problémy se zahraniční platební bilancí a slabou pozicí libry na světovém trhu.

Jen stručně - po celé poválečné období až do objevení ropy v Severním moři v 70. letech se Spojené království neustále potýkalo s problémy ohledně platební bilance zahraničního obchodu. Attleeho poválečný kabinet se snažil situaci řešit půjčkou od

⁹⁵ Ludlow, „A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC“, 141-143.

⁹⁶ George, *Britain and European integration since 1945*, 18.

⁹⁷ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 443.

⁹⁸ Viz např. řeč George Browna v House of Commons z 16.11.1966, in *Hansard*, HC Deb., vol. 736, cols 446-569, 16. listopadu 1966, dostupné na Hansard 1803-2005, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1966/nov/16/europe#S5CV0736P0_19661116_HOC_36 (staženo 27.2.2010)

Spojených států, jež byla po dlouhých jednáních schválena americkým Kongresem v červenci 1946. Jednalo se o 3,75 milionu dolarů, které doplnilo 1,25 milionu poskytnutých Kanadou. Částka úročená 2 % měla být splacena v letech 1951 až 2001, podmínkou však byla směnitelnost libry, jež se ukázala jako nereálná a způsobila další krizi již v roce 1947. V roce 1949 sice vláda přistoupila k devalvaci, přesto se tyto problémy později často opakovaly.⁹⁹

První zprávy, které se tak Wilson po nástupu do úřadu dozvěděl, se týkaly kritické ekonomické situace země. Deficit platební bilance již v této době vzrostl na takovou úroveň, že najít rychlé řešení ohledně budoucnosti libry bylo nezbytné.¹⁰⁰ Jednalo se zhruba o 372 milionů liber a dluh dále narůstal až do roku 1968.¹⁰¹ Nabízely se v zásadě tři možnosti – devalvace, zavedení dovozních kvót, nebo zvýšení celních tarifů na vybrané druhy zboží. Ačkoli devalvaci silně obhajoval například George Brown, nakonec se přistoupilo ke třetí z variant. Důsledkem byla sice podrážděná reakce členských států ESVO, tlak na libru ovšem krátkodobě ustal.¹⁰² Ze slova devalvace se v kabinetu stalo tabu a Wilson se zachováním hodnoty libry spojil svůj politický kredit.¹⁰³ Dlouhodobě tak problém vyřešen nebyl. Potíže s měnou dále narůstaly a vyvrcholily krizí v červenci 1966. Wilson již byl v této době o devalvaci ochoten diskutovat, hlasování o ní v kabinetu však zatím dopadlo negativně, což zároveň přineslo spory mezi Wilsonem a Brownem, jež budou ještě zmíněny později.¹⁰⁴

Rozhodnutí nedevalvovat bylo kromě politického poškození vlády, které by nutně následovalo, způsobeno také snahou o zachování dobrých vztahů se zeměmi Commonwealthu, jež byly na britské měně závislé a investovaly do ní mnoho prostředků – jako příklad je zde možné uvést Malajsii.¹⁰⁵ Otázkou je, jaký význam mělo ještě ve druhé polovině 60. let lpět takovou měrou na obchodu s Commonwealthem, když ten představoval například v roce 1967 jen přibližně 30 % celkového objemu ve srovnání s 38 %, které představovala západní Evropa, přičemž její podíl oproti Commonwealthu dále narůstal.¹⁰⁶

Už jen z tohoto důvodu by se přistoupení k EHS jevilo jako logické řešení.

⁹⁹ Floud, McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, 36-39.

¹⁰⁰ Pimlott, *Harold Wilson*, 349.

¹⁰¹ Floud, McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, 68.

¹⁰² Pimlott, *Harold Wilson*, 349-51.

¹⁰³ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 89-91.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 291-2.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 90.

¹⁰⁶ Floud, McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, 259; také viz příloha č. 3: Vývoj skladby zahraničního obchodu Velké Británie s hlavními partnery, 1955-72.

Především z dlouhodobého hlediska skýtalo členství ve Společenství množství výhod. Nešlo primárně o nárůst obchodu s členskými státy, jelikož k němu docházelo i tak, ale především o využití úspor z rozsahu produkce, které by působení v EHS přineslo. Británie zároveň disponovala nedostatečnou základnou pro výzkum a vývoj nových technologií, což dále snižovalo její konkurenceschopnost.¹⁰⁷

Se vstupem ale naopak mohl souviset (kromě pravděpodobného zdražení a dalších dílčích důsledků, kterých se Wilson v předchozích letech obával)¹⁰⁸ tradiční problém – devalvace libry. Bylo pravděpodobné, že členské státy, především Francie, by tlačily na Británii, aby libru devalvovala či upustila od její funkce rezervní měny. Devalvace by byla po přistoupení obtížněji proveditelná a zřejmě by se tedy uskutečnila předem, čehož se obávalo ministerstvo financí i ekonomičtí poradci vlády.¹⁰⁹

Je paradoxní, že ekonomická slabost Británie,¹¹⁰ která na jednu stranu učinila členství v EHS pro království atraktivnější, zároveň oslabila jeho šance na přijetí podané přihlášky. I když Wilson v březnu 1966 prohlásil, že Británie by se o členství ucházela jedině z pozice ekonomické síly,¹¹¹ v roce 1967 se v takovéto pozici vůbec nenacházela, což pomohlo v konečném důsledku Francouzům v jejich protibritském postoji. Osudnou se pro Spojené království stala Šestidenní válka z června 1967, která prohloubila deficit platební bilance do závratných hodnot, čímž donutila vládu nakonec 18. listopadu snížit hodnotu libry, jejíž nový kurz odpovídal 2,40 namísto 2,80 dolarů.¹¹² To jakým způsobem se ekonomické faktory promítly v „posílení“ evropské dimenze zahraniční politiky království, se pokusíme objasnit v pozdější analýze. Nyní zmíníme další aspekt celé otázky, kterým je hlas britské veřejnosti.

4.4) Postoje britské veřejnosti k Evropě

S politickým děním v demokratickém státě nutně souvisí veřejné mínění, přičemž

¹⁰⁷ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 439.

¹⁰⁸ Ibid., 444.

¹⁰⁹ Ibid., 446.

¹¹⁰ Vyjádřeno meziročním nárůstem HDP, Velká Británie rostla mezi lety 1960 až 1968 průměrně o 2,4 % ročně. Pro srovnání její konkurenti – SRN o 3,2 %, Francie o 4,2 %, USA o 3,1% a například Japonsko o 9,3 %; viz Floud, McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, 321.

¹¹¹ Peter Catterall, závěr ke knize *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 248.

¹¹² Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 428.

obě tyto složky se vzájemně ovlivňují. Šedesátá léta byla navíc bouřlivým obdobím, ve kterém nálady a postoje veřejnosti měly pro politické rozhodování značný význam. Jakou roli hrála společnost Spojeného království v souvislosti s jeho obratem k Evropě, vezmeme-li k tomu v potaz osobnost Harolda Wilsona, zakládajícího si na styku s médii a veřejností?¹¹³

Z průzkumů veřejného mínění v otázce Británie a jejího vztahu k EHS prováděných od 50. let pravidelně Gallupovým ústavem vyplývá, že postoj Britů ke Společenství se poměrně dynamicky vyvíjel. Zatímco ještě počátkem 60. let byl počet odpůrců a zastánců společného trhu v zásadě vyrovnaný, či spíše EHS nechávalo britskou veřejnost naprosto lhostejnou, v polovině dekády jsou již údaje vůči evropské integraci příznivější, přičemž jako vrchol proevropských nálad by se dala označit přibližně polovina roku 1966. Tento stav však vydržel jen necelý jeden rok a již v době ekonomické krize léta 1967 a následném francouzském vetu důvěra v pozitivní účinky případného členství rychle opadala.¹¹⁴

Dostupné údaje například ukazují, že zatímco hlubší spolupráci s evropskými státy v ekonomické rovině podporovalo v letech 1964-5 kolem 50 až 60 % lidí, politickou formu schvalovalo jen asi 15 % dotázaných. Před případným vstupem do EHS bylo pak dále upřednostňováno zachování vztahu s Commonwealthem.¹¹⁵ Tyto údaje se začínají měnit v průběhu roku 1965 a ačkoliv výpovědi neznačí úplný obrat k podpoře EHS na úkor ostatních britských zájmů, k užší politické spolupráci v rámci Evropy se například v červenci 1966 kladně stavěla již polovina Britů a v listopadu téhož roku označilo případné členství v EHS 46 % lidí jako „dobrou věc“.¹¹⁶

Nepřekvapí proto, že Wilson se po dokončení mise po metropolích EHS na jaře 1967 setkal v otázce britského přistoupení s rozsáhlou podporou. Pro vstup byly rovněž ekonomické kruhy a londýnské City, stejně jako naprostá většina deníků, snad s výjimkou *Daily Expressu*.¹¹⁷ Dlouhodobým zastáncem přistoupení byl také *The Economist*, v němž se pravidelně objevovaly články vyzývající kabinet k větší aktivitě směrem k EHS. Již v lednu 1966 v souvislosti s krizí prázdné židle apeloval týdeník

¹¹³ Pimlott, *Harold Wilson*, 266-8.

¹¹⁴ Gallup Poll, „Report of British Attitudes towards the Common Market 1957-1972“ (London: The Gallup Poll, 1972), 1-33; dostupné na http://www.ena.lu/Gallup_Poll_poll_report_british_attitudes_common_market_19571972-02-21548 (staženo 17.2.2010)

¹¹⁵ Gallup Poll, „Report of British attitudes towards the common market 1957-1972“, 14.

¹¹⁶ *Ibid.*, 14-20.

¹¹⁷ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 389-90.

na Wilsona, aby deklaroval, že Británie je schopna do Společenství vstoupit.¹¹⁸ Po březnových volbách pak *The Economist* svůj postoj dále zdůraznil, když napsal, že zahájit britskou cestu do EHS je pro nový kabinet prvořadý úkol a Wilson musí vyjádřit úmysl vstoupit i přes pravděpodobné de Gaullovo veto a zblížit se se zbylými pěti členskými státy.¹¹⁹

Premiér a jeho okolí se nacházelo evidentně i pod tlakem průmyslníků a dalších zájmových skupin, aby přihláška do EHS byla podána,¹²⁰ otázkou zůstává jaký význam měl hlas veřejnosti, když víme, že v zásadě pozitivně se k otázce stavěla jen krátkodobě, a to maximálně po dobu dvou let, což potvrzují výsledky pozdějších průzkumů. Wilson a jeho kabinet na členství v EHS ani po de Gaullově vetu zcela nerezignoval, obyčejní Britové ovšem o přistoupení ke Společenství ztratili zájem. V létě 1967 podporovalo vstup do EHS již jen 35 % dotazovaných. Toto číslo sice prakticky potvrdily i průzkumy následujících dvou let, počátkem roku 1970 už ale britskou účast mezi „šestkou“ schvalovalo jen asi 20 % Britů.¹²¹ Postoje veřejnosti se tedy v této otázce značně proměňovaly. Jaký byl však vývoj na samotné politické scéně?

4.5) Vnitropolitická situace a osobnost Harolda Wilsona

Po zmínění mezinárodních okolností, ekonomické situace a nálad ve společnosti, můžeme nyní přistoupit k charakteristice posledního a zřejmě i zásadního aspektu, který ovlivnil směřování britské zahraniční politiky v námi zkoumaném období. Dění na mezinárodním poli či ekonomické souvislosti mohly sice vytvořit předpoklady pro obrat zahraniční politiky Spojeného království směrem ke kontinentu, jaké ale byly postoje tehdejších politických aktérů? V následujících odstavcích se pokusíme přiblížit, jakým způsobem se na zahraničně-politických rozhodnutích promítla tehdejší politická konstelace i osobnosti významných členů kabinetu v čele s premiérem Wilsonem.

Jak již bylo řečeno, rok 1964 konečně přinesl labouristům do té doby dlouho nepřicházející volební vítězství. Stranu navíc nově vedl populární Harold Wilson, jenž přišel s vizí nové moderní Británie. Pokud jde o zahraniční politiku, respektive její

¹¹⁸ „The Struggle Begins“, *The Economist*, 22. ledna 1966, 289.

¹¹⁹ „The Road into Europe“, *The Economist*, 2. dubna 1966, 17.

¹²⁰ Anne Deighton, „The Labour Party, Public Opinion and 'the Second Try'“ in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 39.

¹²¹ Gallup Poll, „Report of British attitudes towards the common market 1957-1972“, 5.

evropskou dimenzi, strana ve svém volebním programu odsoudila počínání předchozí konzervativní vlády, která podle ní chybně přistoupila na ponižující podmínky britského přistoupení marně doufajíc, že užší spolupráce v rámci EHS by vyřešila dlouhodobé ekonomické problémy země. Dále se už program o EHS například na rozdíl od nutnosti zachování obchodu s Commonwealthem prakticky nezmiňuje.¹²²

Snažila-li se Labour party alespoň navenek vystupovat v otázce zahraniční politiky jednotně, vnitřně byla v této otázce již delší dobu rozdělena, což se plně projevilo v dalších letech. Toto štěpení mělo základ v existenci několika konkurenčních skupin uvnitř strany, které se střetávaly právě v otázce vztahu Británie k západoevropské integraci. Vyzorovat lze tři základní uskupení – zastánce vstupu do EHS, jeho odpůrce a část sice příliš nelpící na ideologických principech, zároveň však stále vidící pozici Británie spíše v globálním rozměru. Pokud jde o zastánce přistoupení k EHS, největší tlak pocházel z pravicověji orientované Campaign for Democratic Socialism, mezi jejíž členy je možné zařadit zástupce premiéra Browna a ministra vnitra Jenkinse, či Labour Committee for Europe. Význam těchto organizací postupně narůstal, když v roce 1965 bylo jejich členy 60 poslanců a v březnu 1967 už 104.¹²³

Ideologickým protějškem těchto skupin byla tzv. Tribune Group představující naopak levicovou opozici. V jejím čele stál pozdější šéf strany Michael Foot a v EHS její členové spatřovali kapitalistickou organizaci, jež nehájí zájmy zaměstnanců a navíc ohrožuje hodnoty britského socialismu. Primárně proevropská pak nebyla ani třetí skupina označovaná jako „global patriots“, kterou v kabinetu reprezentoval ministr obchodu Douglas Jay a v průběhu 60. let k ní inklinoval i James Callaghan, Richard Crossman a koneckonců původně i sám Harold Wilson.¹²⁴

Wilsonova názorová orientace ve straně byla ale spíše nejasná. K evropské integraci premiér nezaujímal vyhraněné stanovisko a většinou svých kolegů byl nejen v této otázce vnímán jako oportunista.¹²⁵ Wilson se snažil (alespoň na počátku své vlády) zachovat tradiční směr britské zahraniční politiky především vůči Commonwealthu, zároveň ale nebyl nikdy zavilým odpůrcem přistoupení k EHS i přesto, že by bylo spojené s devalvací libry, kterou ministerský předseda ze své proamerické pozice ostře odmítal. Někteří Wilsonovi kritici dokonce namítali, že nebyl

¹²² Viz The New Britain: 1964 Labour Party Election Manifesto, dostupné na: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1964/1964-labour-manifesto.shtml> (staženo 19.2.2010)

¹²³ Deighton, „The Labour Party, Public Opinion and 'the Second Try'“, 42.

¹²⁴ Ibid., 43.

¹²⁵ Pimlott, *Harold Wilson*, 254.

odpůrcem ničeho a vyčítali mu nedostatek politického přesvědčení.¹²⁶

Abychom měli stručné nastínění tehdejší politické scény úplné, je nutné zmínit rovněž postoj opozice – tedy konzervativní strany. Ta pod vedením Edwarda Heatha, který se do jejího čela postavil v roce 1965, dokázala překonat vnitřní rozdělení v otázce přístupu k EHS, jež se projevilo v době první přihlášky, a vstup do EHS se stal jedním z pilířů konzervativní politiky a tím i určitým volebním trumfem proti labouristům.¹²⁷

Dokud bylo EHS a britské členství v něm spíše druhořadým tématem, byl Wilson lehce schopen zachovat svou nevyhraněnou pozici. Tu dobře demonstrovalo kupříkladu zřízení kabinetní komise pro evropské záležitosti, jejíž členem se ovšem nestal zřejmě největší zastánce vstupu do EHS Jenkins.¹²⁸ Postupem času se ale v souvislosti se zmíněnými mezinárodními událostmi, ekonomickými potížemi a dalším štěpením strany v otázce zahraniční politiky dostával pod stále větší tlak. O postupném přehodnocování postoje ministerstva zahraničí směrem k Evropě již byla řeč, narůstající význam lze ale přisoudit právě vnitřnímu rozdělení kabinetu, v němž se pro změnu zahraniční politiky vyslovovali zejména uvedení Brown s Jenkinsem.¹²⁹

Tento trend se projevil i v dalším volebním programu strany, tentokrát pro volby roku 1966. Stojí v něm, že: „Labour Party věří, že Británie by po projednání s partnery z ESVO měla být připravena vstoupit do EHS za předpokladu, že budou zaručeny základní zájmy Británie a Commonwealthu.“¹³⁰ Oproti dva roky starému předchozímu programu se tak jedná o značný posun. Největší tlak na Wilsona v tomto ohledu vyvíjel jeho zástupce a úhlavní protivník Brown, který se s ním rozcházel kromě zahraničně-politických otázek i v názoru na nutnost devalvace libry. Brown, známý svým alkoholismem a nevybíravým chováním, se názorově shodoval s většinou mladých úředníků ministerstva zahraničí, když členství v EHS považoval za atraktivnější než zachování tradičních vazeb na Spojené státy a Commonwealth.¹³¹

Wilsonovo lavírování a neschopnost adekvátně řešit mezinárodní problémy (příkladem budiž Rhodésie) a rovněž časté změny na ministerských postech působily, že se mezi členy kabinetu stával stále neoblíbenějším, čehož si všímá i tehdejší *The*

¹²⁶ Ibid., 434.

¹²⁷ Philip Lynch, „The Conservatives and the Wilson Application“ in *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 56.

¹²⁸ Pimlott, *Harold Wilson*, 434.

¹²⁹ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 388.

¹³⁰ Time for Decision: 1966 Labour Party Election Manifesto, dostupné na: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1966/1966-labour-manifesto.shtml> (staženo 19.2.2010)

¹³¹ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 387.

Economist.¹³² Vrcholem byl v tomto ohledu červenec 1966 a ekonomická krize. Wilson již v této době nabyl dojmu, že jeho kolegové proti němu intrikují a usilují o jeho odstranění, přičemž hlavními konspirátory měli být Jenkins a ministr financí Callaghan.¹³³ Jenkins toto tvrzení ve své autobiografii odmítá s vysvětlením, že se svou tehdejší pozicí a funkcí ministra vnitra byl plně spokojený,¹³⁴ na jiném místě ale přiznává, že Wilson ho obviňoval i z aspirací na premiérské křeslo.¹³⁵ Nebezpečí podle Wilsona hrozilo i ze strany Browna, jenž se údajně snažil vytvořit v kabinetu skupinu, do níž byli zahrnuti Tony Benn, Barbara Castle či právě Crossman a Jenkins, která by prosadila devaluaci. Wilsonova následná paranoia pak vyústila v další přesuny uvnitř kabinetu, z nichž nejvýraznější bylo jmenování Browna (proti jeho vůli) ministrem zahraničí.¹³⁶

Vzhledem k tomu, že o post ministra zahraničí usiloval James Callaghan¹³⁷, bylo jmenování Browna a otočení kormidla směrem k Evropě podle Wilsonova životopisce krokem naměřeným spíše proti Callaghanovi než Brownovi. Navíc bylo součástí většího přeskupení kabinetu, kterým se premiér snažil obklopit loajálnějšími kolegy a Callaghana tak v kabinetu více izolovat.¹³⁸ Proevropská skupina v rámci Labour party mohla toto přeskupení, demonstrující navíc britský zájem o vstup do Společenství, vnímat jako krok kupředu. Přesto však přetrvaly mezi premiérovými kolegy pochybnosti, do jaké míry může být druhý pokus o vstup úspěšný a zda Wilson předem nepočítá s neúspěchem a nejedná se jen o další z jeho intrik a snah jak posílit svou pozici.¹³⁹

Vnitrostranická politika je ovšem jen jednou stranou mince. Výše zmíněné problémy, se kterými se labouristická vláda musela vyrovnávat, logicky snižovaly její popularitu mezi voliči. V průběhu roku 1967 již získávali konzervativci ve volebních průzkumech zpravidla o 5 až 6 % více než vládní Labour party. To se plně projevilo v doplňovacích a ještě hůře v místních volbách, které pro labouristy skončily velkým fiaskem – strana ztratila pozice ve většině průmyslových měst a poprvé od třicátých let i v Londýně.¹⁴⁰

¹³² „Will Labour Stand It?“, *The Economist*, 11. června 1966, 1167.

¹³³ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 389.

¹³⁴ Jenkins, *A Life At the Centre*, 193.

¹³⁵ Ibid., 258.

¹³⁶ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 447.

¹³⁷ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 367.

¹³⁸ Pimlott, *Harold Wilson*, 436-7.

¹³⁹ Ibid., 438.

¹⁴⁰ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 370.

Vezmeme-li v potaz, že jedním z hlavních volebních taháků Toryů byla jejich proevropská pozice, je zřejmé, že Wilsonův obrat provedený v létě 1966 a následné kroky vedoucí k podání přihlášky do EHS mohly kromě uspokojení části vládních kolegů a odvedení pozornosti veřejnosti od jiných problémů sledovat také jiný cíl, a to oslabení opozice. Podání přihlášky nemohlo konzervativcům přinést žádná pozitiva – pokud by dopadla přihláška úspěšně, labouristé by jim takzvaně vzali vítr z plachet a připravili je o následné volební zisky, pokud by naopak skončila neúspěchem, snaha o přistoupení by se v očích veřejnosti stala nerealistickým a nepopulárním cílem.¹⁴¹

Konzervativci se tedy dostali do komplikované pozice. Aby zachovali ve své politice kontinuitu, podání přihlášky i nadále podporovali a před veřejností jej schvalovali, kritizovali ovšem jeho načasování a zpochybňovali upřímnost Wilsonových úmyslů. V neposlední řadě pak nesouhlasili s podmínkami, které si vláda pro přistoupení kladla a apelovali na to, aby konečně akceptovala Římské smlouvy a tehdejší podobu Společné zemědělské politiky.¹⁴² Při rozhodujících hlasováních o podání přihlášky na jaře 1967 tak Wilson mohl počítat s konzervativní podporou, která byla paradoxně větší než mezi vládními poslanci, z nichž se 35 vyslovilo proti (v kabinetu dopadlo hlasování již 30. dubna 13:8 hlasům ve prospěch podání přihlášky).¹⁴³ V zásadě tedy byly připraveny podmínky pro následnou Wilsonovu „úspěšnou prohru“ (viz níže).

5) Analýza – příčiny britského obratu k Evropě

V předchozích kapitolách jsme se snažili blíže popsat možné důvody, které mohly vést ke změně britské zahraniční politiky v druhé polovině 60. let. Každý ze zmíněných aspektů má zřejmě při zkoumání příčin klíčových rozhodnutí své místo, otázkou však zůstává, co bylo hlavním důvodem, který způsobil, že Velká Británie definitivně nakročila směrem k evropské integraci a proč se tak stalo zrovna v této době a takovým způsobem.

Interpretace různých autorů (viz níže) se v tomto ohledu liší. Motivace britské vlády v rozhodnutí podat přihlášku do Evropského hospodářského společenství stále

¹⁴¹ Lynch, „The Conservatives and the Wilson Application“, 56.

¹⁴² Ibid., 62-3.

¹⁴³ Pimlott, *Harold Wilson*, 440.

nebyly plně objasněny, což přináší možnost na problematiku nahlížet z několika úhlů. Autoři často kladou důraz na rozdílné dílčí prvky problému, přičemž hlavní rozpor spočívá v pohledu na rozhodující význam ekonomických, či politických motivů a míru důležitosti vnitropolitických problémů.¹⁴⁴

Výběr témat předchozích kapitol a jejich posloupnost byly zvoleny tak, aby pokryly problematiku na omezeném prostoru co možná nejširším způsobem. Charakteristika vybraných prvků směrem od obecnějších mezinárodně-politických předpokladů přes ekonomické a společenské realie ke konkrétnějším politickým rozhodnutím uvnitř vlády měla za cíl proniknout krok za krokem k jádru problému a nalézt tak jakousi střední cestu mezi různými interpretacemi. Jistou komplikací je to, že jednotlivé prvky problematiky jsou úzce provázány a vzájemně se ovlivňovaly. Z tohoto důvodu je nutné se soustředit na širší spektrum otázek a téma zasadit do potřebného kontextu.

Vnější faktory 1) - Mezinárodní okolnosti

Určující pro následný vývoj byla mezinárodní situace a měnící se světová role Británie a je tedy možné z ní vycházet. Pozice Británie od druhé světové války soustavně slábla a politická reprezentace si tento fakt dobře uvědomovala. Joseph Frankel například Wilsonův obrat k Evropě vysvětluje jako britské akceptování rostoucí neschopnosti jednat na mezinárodním poli tradičním způsobem v souvislosti s ekonomickým úpadkem.¹⁴⁵ V polovině 60. let bylo opravdu evidentní, že zahraniční politiku země bude nutné nově definovat, jak jsme ovšem viděli v předchozích kapitolách, příklon směrem ke kontinentu nebyl na politické scéně jedinou či preferovanou variantou.

Přestože bývalé impérium bylo již z větší části rozpuštěno, vládní labouristé stále upřednostňovali orientaci na Commonwealth a ministerstvo zahraničí se k evropské integraci stavělo stále s rezervou, což se začalo měnit až s nástupem nové generace ministerských úředníků.¹⁴⁶ Mezinárodní situace ovšem i tak sama o sobě neposkytuje

¹⁴⁴ Daddow, úvod k *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 1-25.

¹⁴⁵ Frankel, *British Foreign Policy 1945-73*, 165-6.

¹⁴⁶ Hugo Young zde vyzdvihuje význam Johna Robinsona, který na ministerstvu zahraničí působil po celá 60. léta a účastnil se i pozdějších přístupových jednání. Svým působením na ministerstvu měl v konečném důsledku vytvořit i tlak na Wilsonův kabinet v otázce britského přistoupení. Podle Younga šlo v tomto případě také o jistý konflikt mentalit, kdy ministerstvo od určité doby kontinuálně podporovalo přistoupení k EHS, zatímco politická reprezentace k tomuto dospěla z různých důvodů s určitým časovým odstupem; viz Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe*

dostatečný důvod pro obrat zahraniční politiky v určené době a způsobem, jakým k němu došlo – problematická pozice Británie byla dlouhodobější a samotná nevysvětluje souběh událostí, které k němu vedly.

Vnější faktory 2) - Ekonomické souvislosti

Chtěli-li bychom na problém nahlížet z pohledu ekonomického determinismu, zdůraznili bychom jistě špatný výkon britského hospodářství včetně problémů s librou a zahraničním obchodem, které vrcholily právě ve zkoumaném období. Deficit zahraničního obchodu v hodnotě 372 milionů liber¹⁴⁷, jenž labouristé zdědili v roce 1964 po svém nástupu k moci a který dále narůstal do astronomických výšin, by byl v tomto případě platným argumentem. Na druhou stranu je možné namítnout, že s přihláškou do EHS by byla kromě vyřešení některých problémů spojena i negativa a možná rizika. Vláda také oficiálně odmítala, že by o vstup usilovala proto, aby zlepšila bídnou ekonomickou situaci země. V tomto smyslu se vyjadřoval premiér Wilson a ve svém projevu na kongresu Socialistické internacionály v květnu 1966 i proevropsky smýšlející Brown. Ten zde uvedl, že v britském úmyslu nesmí být viděna snaha vyřešit ekonomické problémy země a že toto je úkol pro britskou vládu. Spojené království podle něj bude o vstup usilovat jen pokud bude mít dostatečnou sílu a dobrou platební bilanci.¹⁴⁸

To, že by změna zahraniční politiky byla zapříčiněna čistě ekonomickými motivy, odmítá například Helen Parr, publikující práce zabývající se druhou přihláškou. Podle ní stály za snahou najít novou roli v Evropě vstupem do EHS především politické cíle - mimo jiné touha po lepší pozici při vyjednávání během Kennedyho kola jednání o snížení celních tarifů v rámci GATT či odstranění hrozby, kterou pro Británii za dané situace představovaly dohody z Yaoundé. Podle Parr Británie členství v EHS potřebovala pro posílení mezinárodní pozice tak, aby mohla dále vykonávat svou obchodní politiku preferovaným způsobem.¹⁴⁹

Pokud bychom však dále lpěli na ekonomických důvodech, mohli bychom další význam přičíst dosud největší ekonomické krizi, která království potkala v létě 1966 a dostala schodek bilance zahraničního obchodu do takových hodnot, že vše vyústilo ve

from Churchill to Blair, 174-181.

¹⁴⁷ Floud, McCloskey, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, 68.

¹⁴⁸ Viz Brownův projev na 10. kongresu Socialistické internacionály ve Stockholmu, 6.5.1966, dostupné na <http://www.ena.lu> (staženo 21.2.2010)

¹⁴⁹ Parr, „A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision“, 450-2.

stažení z oblasti východně od Suezů následující rok. Na druhou stranu lze ale opět tvrdit, že pravidelné ekonomické krize (i když ne takového rozsahu) Spojené království potkávaly již v době před první přihláškou a přesto po jejím vetu zájem o členství na několik let utichl. V tomto se okolnosti druhé přihlášky diametrálně liší – cíl vlády vstoupit do EHS zůstal zachován, a to i přes fakt, že ekonomické problémy byly v listopadu 1967 alespoň zčásti vyřešeny devalvací libry – přistoupení k „šestce“ tedy nebylo z krátkodobého hlediska nutností. Zdá se tedy, že argument nutnosti přistoupení z ekonomických důvodů neobstojí, či spíše nevysvětlí způsob, jakým se k podání přihlášky dospělo.

Krize roku 1966 jako zlom

Krize roku 1966 měla ale i další důsledek, který na celý problém vrhá nové světlo. Způsobila eskalaci konfliktů uvnitř Labour party i samotného kabinetu. Pohlédneme-li blíže na složení politické scény v námi zkoumaném období, vidíme oproti první polovině 60. let v otázce britského vztahu ke kontinentu značný posun. Opoziční konzervativci zaujímali od roku 1965 již jasně proevropskou pozici, vládní labouristé se pak v této otázce čím dál více štěpili. Krize uvnitř kabinetu z léta 1966 se časově kryje s Wilsonovým definitivním rozhodnutím usilovat o přistoupení k EHS a je tedy nasnadě mezi těmito dvěma událostmi hledat souvislost.

V předchozí části zabývající se vnitropolitickým vývojem jsme stručně charakterizovali protichůdné trendy, které v Labour party existovaly v dotčeném období. Tyto se následně přenesly i do vlády a logicky se tak projeví v jejím fungování. Premiér byl vystaven tlaku mimo jiné ze strany Tonyho Benny či Barbary Castle, která kritizovala jeho posedlost dobrým obrazem v médiích a zanedbávání ekonomických problémů,¹⁵⁰ zároveň byl ale také pod stále rostoucím tlakem proevropského křídla strany představovaného Brownem, který vyvrcholil právě s červencovou krizí roku 1966.

Léto roku 1966 je tedy pro celé zkoumané období zlomem. Již před tímto datem byly vytvořeny jak mezinárodně-politické, tak i (přes zmíněné kontroverze) ekonomické předpoklady k obratu zahraniční politiky Británie směrem k EHS, nyní ale nastala i taková vnitropolitická situace, že Harold Wilson definitivně otočil a začal vstup do EHS podporovat. Právě osobnost premiéra Wilsona se zdá být v celé otázce zásadní

¹⁵⁰ Cit. dle Barbara Castle, *The Castle Diaries, 1964-70* (London: 1984) in Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 414-5.

a nabízí se několik možných motivů vysvětlujících premiérovo chování, které jsou stále předmětem diskuzí.

Vnitřní faktory 1) - Wilsonovi protivníci

O motivaci měl premiér postaráno hned z několika důvodů. Jak již bylo zmíněno, podání přihlášky bylo pro Wilsona výhodné, jelikož poškozovalo opoziční Torye a zároveň řešilo část problémů v rámci kabinetu i celé Labour party. Výsledné de Gaullovo veto tak Wilsonovi vlastně přišlo vhod - zastánci přistoupení k EHS v Labour party byli spokojeni s podáním přihlášky a vyvinutým úsilím, které demonstrovalo přihlášení království k evropskému projektu. Konzervativci již déle nemohli využívat proevropský postoj jako svůj trumf a s výslednou situací byla koneckonců spokojena i nerozhodnutá část politické scény. Wilson navíc těžko mohl být obviněn z nedostatku úsilí. Přestože se stále objevovaly hlasy, že s tímto počítal a šlo jen o politickou hru, nebyl to ovšem výsledek, který si premiér, ať už z jakéhokoliv důvodu, přál.¹⁵¹

Vnitřní faktory 2) - Wilson diplomat vs. Wilson ve vnitřní politice

Otázkou je, co vedlo k tomu, že Wilson si vstup přál a věřil v něj i přesto, že bylo téměř jisté, že francouzský prezident přihlášku vetuje. Druhou část otázky je možné částečně vysvětlit Wilsonovou nezkušeností na mezinárodním poli. Zatímco ve vnitřní politice vystupoval i díky pomoci svých poradců velice obratně¹⁵², při diplomatických jednáních tomu bylo jinak.¹⁵³ Přesto se v tomto ohledu považoval za profesionála a kupříkladu na zmiňovanou cestu (probe) po státech EHS odmítl vyslat odborníky ministerstva zahraničí s tím, že sám uspěje lépe. V následných jednáních s de Gaullem pak vystupoval jasně z pozice slabšího a jeho možná naivita se projevila, když i po sametovém vetu opakovaně sděloval francouzskému tisku, že stále věří v britské přistoupení.¹⁵⁴

Právě v rozporu mezi Wilsonovými zahraničně- a vnitropolitickými schopnostmi je dle mého názoru možné nalézt alespoň částečnou odpověď na výše položené otázky.

¹⁵¹ Pimlott, *Harold Wilson*, 442.

¹⁵² Andrew Blick, „Harold Wilson, Labour and the Machinery of Government“, *Contemporary British History* 20, č. 3 (září 2006), 343–362; Autor zde upozorňuje na mechanismy přijímání rozhodnutí v kabinetu, který Wilson právě s pomocí svých poradců (Marcia Williams, George Wigg, Thomas Balogh...) řídil specifickým a do té doby nezvyklým způsobem.

¹⁵³ Což se projevilo např. v případě Rhodesie nebo při snaze o vyjednání příměří ve vietnamské válce, viz: Vickers, „Harold Wilson, the British Labour Party and the War in Vietnam“, 64-70.

¹⁵⁴ Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, 196.

I vzhledem k faktu, že v diplomacii Wilson spíše selhával, potřeboval zdejší neúspěchy nějakým způsobem kompenzovat či od nich odvést pozornost, a to jak v případě kabinetu, tak veřejnosti.

Vnitřní faktory 3) - Wilson a veřejnost

Právě na vztahu k veřejnosti a médiím si Wilson podle svého životopisce Bena Pimlotta zakládal jen jako málokterý jiný politik. Díky své mediální zdatnosti dokázal naplňovat představy většiny obyvatel “swingující” Británie 60. let a alespoň zpočátku své vlády byl veřejností vnímán jako energický vůdce a užíval si tak značnou popularitu.¹⁵⁵ Ve Wilsonově rozhodování proto jistě mohlo hrát roli, že vstup do EHS měl především v roce 1966 mezi Brity značnou podporu, i když některé interpretace výsledky průzkumů vysvětlují právě Wilsonovou popularitou. Anne Deighton kupříkladu za vzrůstající podporou britského přistoupení vidí jen jakousi zpětnou odezvu na postoje politické elity, když tvrdí, že obyvatelé Británie měli o fungování EHS jen málo informací a tak je možné předpokládat, že výsledky průzkumů mohl pozitivně ovlivnit fakt, že proevropsky vystupoval Wilson i šéfové zbylých hlavních stran.¹⁵⁶

Otázka Wilsonovy motivace

Vystoupení v parlamentu z let 1968-9 sice ukazují, že premiér od svého záměru neustoupil ani v době, kdy se členství těšilo klesající podpoře veřejnosti,¹⁵⁷ ovšem to, že Wilson bral názor veřejnosti v potaz, potvrzuje mimo jiné oddalování rozhodnutí o obnovení přístupových jednání, které mělo následovat až po volbách 1970, stejně jako jeho kroky v dalším funkčním období v letech 1974-6.

I ve třetím Wilsonově funkčním období totiž pokračovalo uvnitř Labour party v otázce ES dřívější štěpení a je možné říci, že premiér v tomto ohledu ES využil k posílení své pozice. Wilson získal na svou stranu veřejnost, která se tehdy stavěla

¹⁵⁵ Pimlott, *Harold Wilson*, 304.

¹⁵⁶ Deighton, „The Labour Party, Public Opinion and 'the Second Try'“, 50.

¹⁵⁷ Viz např. vystoupení v House of Commons ze 4.12.1969, v němž Wilson hovoří o zachování kontaktu s vládami států ES a možném rychlém obnovení jednání na bázi dohodnuté z června 1967 in *Hansard*, HC Deb., vol. 792, cols 1695-1703, 4. prosince 1969, dostupné na Hansard 1803-2005, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1969/dec/04/european-economic-community#S5CV0792P0_19691204_HOC_200 (staženo 26.2.2010); příp. tamtéž později představení bílé knihy o efektech vstupu do EHS, *Hansard*, HC Deb., vol. 795, cols 1080-1097, 10. února 1970, dostupné na Hansard 1803-2005, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1970/feb/10/european-communities-white-paper#S5CV0795P0_19700210_HOC_242 (staženo 26.1.2010)

ostře proti účasti v organizaci, znovuvyjednáním podmínek britského členství, jež následně nechal potvrdit v referendu (dodnes jediném celostátním) o dalším setrvání Británie v ES. Jeho kladný výsledek poté využil proti svým stranickým odpůrcům.¹⁵⁸ Podle Jenkinse bylo znovuvyjednání podmínek a následné referendum druhým Wilsonovým názorovým obratem v otázce postoje k ES během pěti let.¹⁵⁹ Názory, že Wilson svými kroky vůči ES jen řeší vnitropolitické problémy a jde z jeho strany čistě o taktickou záležitost, se objevovaly i mezi politickými reprezentanty ostatních členských států.¹⁶⁰

Otázkou tedy zůstává do jaké míry byl sám Wilson přesvědčený o pozitivěch přistoupení a zda viděl budoucnost Británie jen ve spojení s EHS, či zda byla jeho rozhodnutí motivována spíše politicko-taktickými důvody nebo touhou stát se jakýmsi velkým státníkem, který přivedl zemi k prosperitě. Nekonzistence Wilsonových názorů a náhlý obrat v celé otázce v letech 1966-7 potvrzují spíše druhou variantu, stejně tak je ale dobře možné, že Wilson postupem času spatřil v EHS ideální prostředí k naplnění své vize o moderní Británii, jež bude stvořena plamenem technologické revoluce, jak uvedl ve svém slavném projevu roku 1963.¹⁶¹

Problematické důsledky druhé přihlášky

Platit mohou obě možnosti, Wilsonova osobnost se ale i tak zdá být v celé věci zásadní. To, jakým způsobem byla celá situace v rozhodujícím období let 1966-7 řešena, mělo značný význam na budoucí působení Spojeného království v ES i postoje veřejnosti k této organizaci. Ačkoli předpoklady pro orientaci na evropskou dimenzi zahraniční politiky a podání druhé přihlášky existovaly již dříve, obrat ke kontinentu v rámci několika měsíců, navíc nejasně motivovaný, byl učiněn poměrně problematickým způsobem. Znamenal sice přihlášení Velké Británie k hlavnímu proudu západoevropské integrace, současně ale ponechal otevřené množství otázek (rozdělená Labour party, negativní vztah veřejnosti k ES, ekonomické problémy...), které komplikovaly budoucí britské působení v organizaci. Pokud bychom tedy použili termín „Wilsonova úspěšná prohra“, kterým bývá druhá přihláška a její následné veto

¹⁵⁸ George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, 77.; Výsledky referenda byly 67% pro setrvání. Zatímco Wilson se vyjadřoval pro setrvání, levicová část Labour party v čele s Tony Bennem další členství odmítala; viz např.: „1975: UK embraces Europe in referendum“, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/6/newsid_2499000/2499297.stm (staženo 3.5.2010)

¹⁵⁹ Jenkins, *A Life at the Centre*, 492.

¹⁶⁰ Ibid., 86.

¹⁶¹ Sandbrook, *White Heat: A History of Britain in the Swinging Sixties*, 4.

v literatuře označována¹⁶², vzhledem k potížím, jež britské členství minimálně po období 70. let provázely, bychom o něm mohli hovořit jako o určité „neúspěšné výhře“.

Jak totiž upozorňuje například Hugo Young, britské připojení k ES tak, jak bylo uskutečněno, nevyřešilo rozpor v britské mentalitě¹⁶³ a britská společnost i politická scéna byla v otázce postoje k evropské integraci i nadále rozdělena. To se projevilo v průběhu 70. let, kdy se ukázala nevýhodnost podmínek britské účasti akceptovaných v přístupových rozhovorech. Británie navíc do ES vstupovala za nedobré hospodářské situace, což také ovlivnilo negativní mínění části veřejnosti o tomto projektu. V některých ohledech tak na přistoupení k ES nebyla připravena a Wilsonův náhlý obrat v letech 1966-7 tento problém rozhodně nevyřešil.

6) Závěr

Velká Británie se ve druhé polovině 60. let minulého století definitivně přiklonila k západoevropské ekonomické (a potažmo politické) integraci. V časovém údobí několika málo let rezignovala na své dřívější velmocenské postavení a oproti dvěma tradičním „kruhům“ její zahraniční politiky se do popředí dostal ten třetí – evropský.

Výchozím bodem v celé problematice je mezinárodní postavení Spojeného království. To se po celé poválečné období muselo vyrovnávat se svou slábnoucí rolí a uvadající prestiží v souvislosti s rozpuštěním impéria, jež následně způsobovalo další dílčí krize. Tyto krize se nahromadily právě ve druhé polovině 60. let, což, přihlédneme-li i k tehdy komplikovanému vztahu se Spojenými státy, vytvářelo zcela nový rámec pro britskou zahraniční politiku. Wilsonovy kabinetů tak měly velice těžkou úlohu, když musely řešit jednostranné vyhlášení nezávislosti Rhodesie, malajsko-indonéský konflikt, otázku britské pozice v souvislosti s válkou ve Vietnamu, pronikání Francie do oblasti bývalých britských držav v Africe či stažení z oblasti východně od Suez. Na druhou stranu, EHS se Británii po uzavření tzv. lucemburského kompromisu jevílo atraktivnější a komise i členské státy s výjimkou Francie její přistoupení ve druhé polovině 60. let podporovaly.

S upadající britskou pozicí ve světové politice úzce souvisely problémy libry jako

¹⁶² Daddow, úvod k *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, 2.

¹⁶³ Young H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, 244.

mezinárodního platidla a s nimi spojené celkové ekonomické potíže království. I po devalvaci z roku 1949 se Británie potýkala se značným deficitem bilance zahraničního obchodu, který jen zvýrazňovaly události typu Suezské krize a jenž byl nakonec řešen opětovnou devalvaci v roce 1967. Pozice Británie ve světovém obchodu od druhé světové války soustavně slábla, stejně jako se zmenšovaly trhy, s nimiž obchodovala. Již koncem 50. let tak Spojené království usilovalo o vytvoření nových obchodních vazeb, jehož důsledkem byl vznik ESVO, které však očekávání v tomto směru příliš nenaplnilo a postupem času se stále jasněji ukazovalo, že britské ekonomické zájmy může adekvátně zajistit jen účast v EHS.

Mezinárodní okolnosti a ekonomické aspekty tak tvořily vnější rámec pro změnu britské zahraniční politiky ve zkoumaném období. Již v polovině 60. let bylo většině odborníků na ministerstvu zahraničí jasné, že britskou zahraniční politiku bude nutné přehodnotit. Nová labouristická politická reprezentace v čele s Haroldem Wilsonem však k tomuto názoru dospěla s určitým časovým odstupem, když až do roku 1966 vytrvávala ve dřívější zahraničně-politické orientaci vázané na zachování vztahu ke Commonwealthu. S rokem 1966 přichází zlom – od tohoto data Wilson, a potažmo jeho kabinet, usiluje o přistoupení k EHS a v zahraniční politice tak sleduje nové cíle.

Kromě výše zmíněných vnějších faktorů, které Wilson zároveň svým nepříliš úspěšným vystupováním na mezinárodní scéně spoluvytvářel, stály za touto proměnou rozhodující měrou i vnitropolitické skutečnosti. Zprv, podání přihlášky do EHS alespoň částečně řešilo problém týkající se rozdělené Labour party. Strana se v otázce zahraniční politiky štěpila do několika skupin a podání přihlášky s následným francouzským vetem více méně uspokojilo všechny tyto skupiny. Zadruhé, evropská karta byla počínaje rokem 1965 volebním trumfem konzervativců. V situaci, kdy Labour party začínala za konzervativci ve volebních průzkumech výrazněji zaostávat, bylo pro Wilsona nesmírně výhodné svou stranu rovněž přihlásit k evropskému integračnímu projektu. A konečně zatřetí, Wilson zakládající si na své mediální popularitě si jistě uvědomoval, že přistoupení k EHS má rozsáhlou podporu jak mezi ekonomickými kruhy, tak mezi veřejností. Podání přihlášky navíc znamenalo odvedení pozornosti veřejnosti mimo jiné od hospodářských a ostatních zahraničně-politických problémů.

Není možné tvrdit, že příklon k evropské dimenzi v zahraniční politice ve druhé polovině 60. let způsobil čistě Harold Wilson – dojít k němu muselo dříve, či později, ať už by v premiérském křesle seděl kdokoliv. Wilsonova osobnost ale byla klíčová pro

způsob, jakým se Velká Británie v mimořádně krátkém období k nové zahraniční orientaci přihlásila. Otevřenou otázkou zůstává, jestli Wilson svými rozhodnutími jen sledoval osobní či politické zájmy, či zda se při tzv. probe skutečně nadchl pro projekt Evropských společenství a budoucnost Spojeného království viděl v něm. Obě možnosti ale vysvětlují, proč o vstup usiloval i přes téměř jisté de Gaullovo veto.

Shrneme-li výše uvedené, dojdeme k závěru, že Wilsonův kabinet uvedl Velkou Británii, co se týče zahraniční politiky, do nové éry, a to ve chvíli, kdy se sešlo pro takový zlom množství klíčových faktorů – k již existujícím vnějším předpokladům se přidaly vnitropolitické důvody, které zapříčinily podání druhé přihlášky v dané době a daným způsobem. Z tohoto důvodu nelze za počátek nové etapy britské zahraniční politiky považovat rok 1961 a první přihlášku do EHS, ani rok 1973, kdy byl celý proces dovršen. Klíčové je právě období let 1964 až 1970, respektive 1966 až 1967, v němž se představitelé Spojeného království rozhodli přeorientovat zahraniční politiku země na EHS. Způsob, jakým bylo tohoto rozhodnutí dosaženo, navíc předurčil následné působení Velké Británie v Evropských společenstvích a potažmo ve světě. Chtěl-li se tedy Harold Wilson zapsat do dějin jako významný státník, z těchto důvodů mu takové označení náleží – byl to on, kdo stál v čele kabinetu v době, kdy v zahraniční politice Spojeného království zaujal čelní místo třetí, a dříve opomíjený, „evropský kruh“.

Summary

In the second half of the sixties, the United Kingdom finally moved towards West European integration. In the period from 1964 to 1970 it abandoned its former Empire and the third European „circle“ of British foreign policy became the most important one. The framework for this change had been set by Britain's international position. It had been gradually weakening with dissolution of the Empire which was subsequently causing a number of crises (Vietnam, Rhodesia, East of Suez withdrawal) that accumulated in the examined period. These crises also deepened already existing economic problems, above all balance of payments debt. A fundamental rethinking of foreign policy was thus necessary.

Still, for the new Labour government led by Harold Wilson the Commonwealth remained the priority and the goal of EEC membership wasn't adopted until 1966. This year is the turning point in the whole issue. From 1966 onwards, Wilson and subsequently his cabinet were in favour of submitting the application for EEC membership. Besides the mentioned external reasons, there existed several internal arguments for this.

Firstly, the application was at least partly solving the problems of the Labour party within which several rival groups existed. The application, in the end vetoed by de Gaulle, satisfied all these groups. Secondly, the application was an ideal instrument to blanket the Conservatives who had been supporting the EEC entry since 1965 and were more popular than the Labour in polls. And thirdly, Wilson, concentrating on public relations, knew that the EEC entry was supported by both the public and business circles and would overshadow other problems.

To sum up, Wilson's personality was essential for the way this foreign policy reorientation was made. It is hard to say whether he was following personal interests or he gradually became a honest supporter of the EEC, but the second British application to join the EEC (though in the end unsuccessful) and the way it was accomplished determined the future involvement of the United Kingdom in the European Communities.

Bibliografie

Prameny

Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com>

Gallup Poll - Report of British Attitudes towards the Common Market 1957-1972, <http://www.ena.lu>

JENKINS Roy, *A Life at the Centre*, London: Papermac, 1994, 658 s.

Projev George Browna na 10. kongresu Socialistické internacionály ve Stockholmu, 6.5.1966, <http://www.ena.lu>

Projevy v House of Commons (George Browna z 20.12.1967, Harolda Wilsona z 29.11.1967), <http://www.ena.lu>

The Economist

The New Britain, 1964 Labour Party Election Manifesto, <http://www.labour-party.org.uk>

Time for Decision, 1966 Labour Party Election Manifesto, <http://www.labour-party.org.uk>

Sekundární literatura

a) monografie:

DADDOW Oliver, *Britain and Europe since 1945: historiographic perspectives on integration*, Manchester: Manchester University Press, 2004, 252 s.

DADDOW Oliver (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2003, 298 s.

DUMBRELL John, *A Special Relationship: Anglo-American relations from the Cold War to Iraq*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, 288 s.

FLOUD Roderick and MCCLOSKEY Donald, *The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 427 s.

FRANKEL Joseph, *British Foreign Policy 1945-73*, London: Oxford University Press for the Royal Institute of International Affairs, 1975, 356 s.

GEORGE Stephen, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, Oxford:

Oxford University Press, 1998, 298 s.

GEORGE Stephen, *Britain and European integration since 1945*, Oxford: Blackwell, 1991, 118 s.

LOUIS William Roger (ed.), *Ends of British imperialism: the scramble for empire, Suez and decolonization: collected essays*, London: I. B. Tauris, 2006, 1065 s.

LUŇÁK Petr, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha: Libri, 1997, 460 s.

MCINTYRE David, *British decolonization, 1946-1997 : when, why and how did the British empire fall?*, Basingstoke: Macmillan 1998, 157 s.

NÁLEVKA Vladimír, *Čas soumraku: rozpad koloniálních impérií po 2. světové válce*, Praha: Triton, 2004, 199 s.

PIMLOTT Ben, *Harold Wilson*, London: Harper Collins, 1992, 811 s.

SANDBROOK Dominic, *White Heat: A history of Britain in the swinging sixties*, London: Abacus 2007, 954 s.

YOUNG Hugo, *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, London: Papermac, 1999, 570 s.

YOUNG John, *Britain and European unity, 1945-1999*, Basingstoke: Macmillan 2000, 237 s.

b) články v časopisech:

BLICK Andrew, Harold Wilson, Labour and the Machinery of Government, in *Contemporary British History* 20, č.3 (září 2006), s. 343-362, <http://www.ebscohost.com/>.

PARR Helen, A Question of Leadership: July 1966 and Harold Wilson's European Decision, in *Contemporary British History* 19, č.4 (prosinec 2005), s. 437-58, <http://www.ebscohost.com/>.

VICKERS Rhiannon, Harold Wilson, the British Labour Party and the War in Vietnam, in *Journal of Cold War Studies* 10, č.2 (2008), s. 41-70, <http://www.ebscohost.com/>.

c) využití statě ve sbornících:

ALEXANDER Philip, From Imperial Power to Regional Powers: Commonwealth Crises and the Second Application, in Daddow O. (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2000, s. 188-210.

DEIGHTON Anne, The Labour Party, Public Opinion and 'the Second Try', in Daddow

ELLISON James, Dealing with de Gaulle: Anglo-American Relations, NATO and the Second Application, in Daddow O. (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2000, s. 172-187.

LUDLOW N Piers, A Short-Term Defeat: The Community Institutions and the Second British Application to Join the EEC, in Daddow O. (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2000, s. 135-150.

LYNCH Philip, The Conservatives and the Wilson Application, in Daddow O. (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2000, s. 56-74.

PARR Helen, Gone Native: The Foreign Office and Harold Wilson's Policy Towards the EEC, 1964-67, in Daddow O. (ed.), *Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC*, London: Cass, 2000, s. 75-94.

Další internetové zdroje

BBC News, <http://news.bbc.co.uk>

EFTA Secretariat, <http://secretariat.efta.int>

Europa - The official website of the European Union, <http://europa.eu>

Office for National Statistics, <http://www.statistics.gov.uk>

The Guardian, <http://www.guardian.co.uk>

The National Archives, <http://www.nationalarchives.gov.uk>

UK Political Info, <http://www.ukpolitical.info>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Chronologie klíčových událostí k tématu

Příloha č. 2: Zisk nezávislosti vybraných britských kolonií

Příloha č. 3: Vývoj skladby zahraničního obchodu Velké Británie v letech 1955-72

Příloha č. 4: Vývoj podpory vstupu do EHS mezi britskou veřejností

Příloha č. 5: Rozdělení ministerských postů ve Wilsonových kabinetech 1964-70

Přílohy

Příloha č. 1: Chronologie klíčových událostí k tématu

<u>1964</u>	říjen	Labour party vítězí ve volbách s většinou pěti mandátů
	říjen	vláda odmítá devalvaci libry
<u>1965</u>	leden	ministrem zahraničí se stává Michael Stewart
	únor	Wilson odmítá za daných podmínek vstup do EHS
	květen	Vídeňská konference ESVO
	červenec	Edward Heath předsedou konzervativní strany
	srpen	Wilson opět vylučuje vstup do EHS
	listopad	jednostranné vyhlášení nezávislosti Rhodesie
<u>1966</u>	únor	publikována bílá kniha o stažení z oblasti východně od Suez
	březen	Labour party navyšuje po volbách většinu na 96 křesel
	květen	stávka námořníků a následná červencová ekonomická krize
	srpen	George Brown ministrem zahraničí
	září	konference premiérů zemí Commonwealthu v Londýně
	říjen	Wilson získává v kabinetu podporu k provedení tzv. probe
<u>1967</u>	leden-březen	Wilson a Brown na zahraniční cestě (probe) po zemích EHS
	květen	Wilson oznamuje parlamentu úmysl vstoupit do EHS; sametové veto de Gaulla
	červenec	Brown podává oficiální přihlášku na konferenci ZEU
	listopad	devalvace libry a francouzské veto
<u>1968</u>	březen	ministrem zahraničí opět Stewart
	říjen	Foreign Office a Commonwealth Office se spojují v jeden úřad
<u>1969</u>	duben	Charles de Gaulle rezignuje
	červen	Wilsonova řeč v Guildhallu o spojení s Evropou a technologické spolupráci
<u>1970</u>	únor	publikace bílé knihy o důsledcích přistoupení k EHS
	červen	konzervativci vítězí ve volbách, zahájena přístupová jednání s EHS

zdroj: Daddow Oliver, Harold Wilson and European integration: Britain's second application to join the EEC, London: Cass, 2003, 298 s.

Příloha č. 2: Zisk nezávislosti vybraných britských kolonií

1957	Ghana, Malajsie	1965	Gambie, Maledivy, Rhodésie
1960	Kamerun, Kypr, Nigérie	1966	Bečuánsko, Lesotho
1961	Sierra Leone, Tanganika	1967	Jemen
1963	Uganda	1968	Mauricius, Svazijsko
1964	Malawi, Malta, Zambie	1971	Katar, SAE

zdroj: McIntyre David, British decolonization, 1946-1997: when, why and how did the British empire fall?, Basingstoke: Macmillan 1998, 157 s.

Příloha č. 3: Vývoj skladby zahraničního obchodu Velké Británie s hlavními partnery, 1955-72

	1955 (import/export, %)	1967 (import/export, %)	1972 (import/export, %)
Šterlinková oblast	39/27	47/30	23/24
USA	11/13	7/12	11/13
Západní Evropa	26/30	28/38	44/43
EHS	13/20	14/19	25/23

zdroj: Floud Roderick and McCloskey Donald, The Economic History of Britain since 1700, Vol 3, 1939-1992, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 427 s.

Příloha č. 4: Vývoj podpory vstupu do EHS mezi britskou veřejností

	Pro (%)	Proti (%)	Neví (%)
1/1964	36	40	24
7/1964	41	37	22
1/1965	48	30	22
7/1965	56	22	22
1/1966	60	15	25
7/1966	71	12	17
1/1967	65	18	17
7/1967	40	45	15
12/1967	43	40	17
6/1968	36	43	21
6/1969	34	45	21
11/1969	36	45	19
2/1970	22	57	21
6/1970	24	55	21

zdroj: Gallup Poll - Report of British Attitudes towards the Common Market 1957-1972, <http://www.ena.lu/>.

Příloha č. 5 – Rozdělení ministerských postů ve Wilsonových kabinetech 1964-70 (vybraní aktéři k tématu)

Harold Wilson	1964-70 – premiér
George Brown	1964-66 – zástupce premiéra (First Secretary of State) 1966-68 – ministr zahraničí
James Callaghan	1964-67 – ministr financí 1967-70 – ministr vnitra
Michael Stewart	1965-66 – ministr zahraničí 1966-68 – zástupce premiéra (First Secretary of State) 1968-70 – ministr zahraničí
Roy Jenkins	1965-67 – ministr vnitra 1967-70 – ministr financí
Barbara Castle	1964-65 – ministryně pro mezinárodní rozvoj 1965-68 – ministryně dopravy 1968-70 – zástupkyně premiéra
Tony Benn	1966-70 – ministr pro technologie
Richard Crossman	1964-66 – ministr pro bydlení a místní správu 1966-68 – předseda tajné rady (Lord President of the Council) 1968-70 – ministr sociálních věcí

zdroj: The National Archives, <http://www.nationalarchives.gov.uk>.